

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Čolić

**Socialna izključenost romskih otrok na področju izobraževanja; dejavniki
šolske uspešnosti in obiskovanje pouka novomeških romskih otrok**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Čolić

Mentorica: doc. dr. Maša Filipovič Hrast

**Socialna izključenost romskih otrok na področju izobraževanja; dejavniki
šolske uspešnosti in obiskovanje pouka novomeških romskih otrok**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

HVALA!

Doc. dr. Maša Filipovič Hrast za mentorstvo, strokovno usmerjanje in vodenje ter za koristne komentarje in predloge.

Moja družina, ker ste bili in tudi ste moja vsakodnevna opora in mi vsak dan stojite ob strani. Ker ste moji bližnji, ker vedno verjamete vame, mi pomagate in mi dajete občutek pripadnosti in pomembnosti.

Andrej, ker si me bodril tudi ob najtežjih trenutkih in me vedno postavil nazaj na noge. Ker me vedno znova navdajaš z upanjem, optimizmom in pozitivno naravnostjo in ker ob tebi vem, kaj je ljubezen.

Ana, ker si sestra in pol, moja najboljša prijateljica in opora, ker si moj »varuh« že od mojega rojstva, ker zame brez pomisleka narediš vse in si sonček v mojem življenju.

Moje prijateljice za vse spodbude, pogovore in iskreno prijateljstvo. Brez vas bi bil moj svet prazen.

Sošolke za podporo, vse informacije in skupno bodrenje pri pisanju diplomske naloge.

Vsi drugi, ki vas ne želim izpustiti in ste na kakršenkoli način pripomogli k pisanju moje diplomske naloge, za spodbudne besede ter ste na kakršenkoli drugi način naredili moje življenje lepo in bogato.

Socialna izključenost romskih otrok na področju izobraževanja; dejavniki šolske uspešnosti in obiskovanje pouka novomeških romskih otrok

V svoji diplomski nalogi obravnavam problematiko socialne izključenosti romskih otrok iz vzgojno-izobraževalnega sistema, saj so romski otroci na tem področju prikrajšani in v večini niso vključeni. Izobraževanje je tisto, ki romskim otrokom omogoča integracijo v širšo družbo, izhod iz nizkega socialnega statusa, vhod na trg delovne sile ter navsezadnje pripomore k brisanju stigmatizacije. Vendar pa se Romi kot etnična skupina, zaradi svoje specifične kulture, običajev, načina življenja, pomanjkanja splošnega znanja in vrednot na eni strani ter pritiski in zahtevami večinske družbe na drugi strani, pogosto soočajo s kulturnimi šoki ter izključenostjo. Dejavniki, kot so neobiskovanje pouka, okolje, neznanje slovenskega jezika, manjko predšolske vzgoje, ne vključenost staršev in njihov odnos do izobraževanja, pomanjkljivosti v izobrazbi učiteljev in učiteljic za delo z Romi ter drugi, vplivajo na šolsko (ne)uspešnost romskih otrok. V svoji nalogi se tako osredotočam predvsem na tovrstne ovire, ki jih s pomočjo intervjujev s sedmimi romskimi učenci, dvema učiteljicama, romsko pomočnico iz Osnovne šole Bršljin ter s socialnim delavcem iz Centra za socialno delo Novo mesto preverim tudi v empiričnem delu naloge. Pomen naloge je predvsem v pridobitvi slike dejavnikov, ki vplivajo na šolsko uspešnost, in obiskovanje pouka novomeških romskih otrok.

Ključne besede: socialna izključenost, Romi, izobraževanje, šolska uspešnost, obiskovanje pouka.

Social exclusion of Roma children in education; factors of school success and school attendance of Roma children in Novo mesto

In my graduation thesis I discuss the problem of social exclusion of Roma children from educational system. For the Roma children are often deprived in this field. Education is what enables the integration of Roma children in society. It is their way of improving their social status, the key to enter the labour market and as such also the way of erasing their stigmatization. Roma people as an ethnical group are facing many cultural shocks and social exclusion. The reason for this lies in their specific culture, customs, their way of life and values on one side and the demands and expectations of general society on the other side. Factors such as school attendance, the environment, ignorance of the Slovenian language, the lack of pre-school education, non-inclusion of Roma children parents and their attitude towards the education, the absence of well trained teachers on how to work with Roma children and other factors have a great impact on success of Roma children. The focus of my graduation thesis is on all of these mentioned barriers. Interviews made with seven Roma children, two teachers, an assistant for Roma children from elementary school Bršljin and an interview made with social worker from the Centre of social work Novo mesto, give the empirical support to my thesis, that aims mostly at gaining a larger picture of all factors that have an impact on school success and class attendance of Roma children, living in Novo mesto.

Key words: social exclusion, Roma, education, school success, school attendance.

KAZALO

1 UVOD	6
2 ROMI	8
2.1 Romi v Sloveniji.....	9
3 SOCIALNA IZKLJUČENOST	10
3.1 Socialna izključenost romskih otrok na področju izobraževanja	11
4 IZOBRAŽEVANJE ROMOV	12
4.1 Izobraževanje Romov nekoč in danes	12
4.2 Projekti in politike v Sloveniji za boljšo izobraženost Romov	15
4.3 Ovire za šolsko uspešnost romskih otrok	19
4.3.1 Predšolska vzgoja	20
4.3.2 Pomanjkljivosti v izobrazbi učiteljev in učiteljic	21
4.3.3 Asistenca staršev	22
4.3.4 Neredno obiskovanje pouka	23
4.4 Dejavniki šolske uspešnosti in obiskovanje pouka romskih otrok	24
5 EMPIRIČNI DEL	29
5.1 Raziskovalni vprašanji in metodologija dela.....	29
5.2 Romski učenci v Osnovni šoli Bršljin ter njihova šolska uspešnost in obiskovanje pouka	30
5.3 Predstavitev in analiza intervjujev.....	31
6 ZAKLJUČEK	42
LITERATURA	44
PRILOGE	48
Priloga A: Podatki o številu Romov v Evropi	48
Priloga B: Odstotek romskih učencev v Osnovni šoli Bršljin od leta 1972 do 2008	48
Priloga C: Vprašalnik za romske učence in učenke	49
Priloga Č: Vprašalnik za učitelje/ice	49
Priloga D: Vprašalnik za romsko pomočnico.....	50
Priloga E: Vprašalnik za strokovnjaka iz Centra za socialno delo Novo mesto.....	51

1 UVOD

S kakšnimi ovirami se srečujejo romski otroci v šolskih klopeh? Kaj vpliva na njihovo šolsko (ne)uspešnost? Kako se otroci v šoli počutijo? Kakšen odnos imajo do šole? Kakšen odnos imajo do šole njihovi starši? Zakaj romski otroci pogosto izostajajo od pouka in šolo tudi prezgodaj opustijo? Kako spremeniti oziroma preoblikovati njihove vrednote v smeri, da je izobrazba pomembna za njihovo prihodnost? Kako dolgoročno z različnimi projekti, strategijami in ukrepi vplivati na njihovo integracijo v vzgojno-izobraževalni sistem ter doseči redno obiskovanje pouka ter s tem pozitivno vplivati na učno uspešnost romskih otrok? S temi vprašanji se ukvarjam v svoji diplomski nalogi. Ovir, ki vplivajo na učenje in tudi vstopanje v šolsko ustanovo za romske otroke, je veliko, razdelimo pa jih lahko v tri večje skupine (Urad vlade Republike Slovenije za narodnosti 2009, 12 in Horvat Muc 2010, 109–110): situacijske, institucionalne in dispozicijske. Med situacijske spadajo predvsem prevoz v šolo, skrb za otroke, nespodbudno okolje, delo na črno, zdravstveno stanje, ekonomske razmere, domača opravila ter selitve iz kraja v kraj, v institucionalno skupino spadajo funkcionalna nepismenost, neprimerni prostori, nerazumevanje slovenskega jezika, neinformiranost, slaba in pomanjkljiva infrastruktura v romskih naseljih, vloga ženske v družini, nezaupanje v institucije in povezovanje izobraževanja s statusom brezposelnosti, med zadnje, dispozicijske ovire, pa spadajo predvsem učne težave, nizka samopodoba, dejstvo, da izobraževanje ni vrednota, brezcilnost, vdanost v usodo, z gledovanje po drugih in posmehovanje drugih Romov ter percepcija svoje starosti. Dejstvo je, da je dejavnikov veliko, sleherni dejavnik pa lahko že pomeni slabše učenje, neintegracijo v šolski sistem, izstop iz njega ali karkoli drugega, ki posledično vpliva na slabo šolsko uspešnost oziroma sploh izključenost iz vzgojno-izobraževalne institucije. Izločenost romskih otrok iz izobraževanja po vsej Evropi dokazuje tudi dejstvo, da jih na tisoče sploh še nikoli ni prestopilo prag šole, po drugi strani pa prav tako obstaja na tisoče tistih, ki trenutno so del te institucije, čez par let pa jo bodo zapustili (Macura-Milovanović 2006, 20).

Cilj moje diplomske naloge je ugotoviti ter pojasniti ključne razloge in ovire, ki vodijo do šolske neuspešnosti in neobiskovanja pouka romskih otrok ter nekatere glavne ovire tudi preveriti v empiričnem delu naloge. Poleg tega me zanima tudi odnos do izobraževanja s strani romskih otrok in njihovih staršev ter splošno počutje romskih učencev v šoli.

Diplomska naloga je sestavljena iz treh sklopov – teoretičnega, empiričnega ter zaključnih ugotovitev. Prvi trije deli so sestavni deli teoretičnega sklopa naloge, kjer prvi del zajema predstavitev romske populacije in njihovega načina življenja. Drugi del predstavlja fenomen socialne izključenosti ter konkretno socialno izključenost romskih otrok na področju izobraževanja, tretji del pa zajema izobraževanje Romov in znotraj tega projekte in politike za boljšo izobraženost Romov, glavne ovire za šolsko uspešnost romskih otrok ter dejavnike šolske uspešnosti in obiskovanja pouka romskih otrok. V drugem, empiričnem okviru, predstavim problematiko na Osnovni šoli Bršljin (v nadaljevanju OŠ Bršljin), nato pa še analizo intervjujev z glavnimi ugotovitvami, kjer sem s polstrukturiranim intervjujem (*vpisalniki so v prilogi C, Č, D in E*) s šestimi romskimi učenkami in z enim romskim učencem, z romsko pomočnico in dvema učiteljicama iz OŠ Bršljin ter s strokovnjakom iz Centra za socialno delo Novo mesto (v nadaljevanju CSD Novo mesto) iskala odgovore na moji raziskovalni vprašanji. V zadnjem, zaključnem sklopu naloge pa predstavim še sklepne misli in ugotovitve ter ideje, razmišljanja in predloge za nadaljnja raziskovanja.

2 ROMI

»Romi so indijska etnična celota, pretežno arijskega porekla. Rom pomeni človek, kar pomeni tudi za besedo Manuš« (Horvat Muc 2011, 143). Romi so pri nas izjemno prepoznana marginalizirana etnična manjšina, naseljena po širnem svetu, najbolj prepoznana po vzdevku cigani, kar jim podeljuje manjvrednostno, negativno konotacijo. Zaradi njihovega specifičnega vrednostnega, kulturnega in socialnega načina življenja jih pogosto opredeljujemo kot drugačne, jih stigmatiziramo in stereotipno vrednotimo. Nič drugače niso sprejeti v Sloveniji, kjer se soočajo z velikimi eksistencialnimi težavami.

Biti Rom pomeni specifičen način življenja in delovanja na meji med dvema različnima svetovoma – lastni in tuji svet (Acković v Horvat Muc 2011, 7–8). Romi imajo svojo identiteto in svoje vrednote, vendar le-te ne izhajajo iz pretekle tradicije, zgodovine, temveč iz njihovega bistva, »iz bistva romskosti – »biti Rom« v okolju gadža« (Acković v Horvat Muc 2011, 9), kar pomeni biti Rom v okolju neromskih pripadnikov. Bistvena razlika v identiteti Romov in Neromov se kaže tako, da prvi gradijo svojo identiteto na področju kulture družine in sorodstva, prilagajanja, odnosov z drugimi ter razumevanja časa v sedanjosti, torej tukaj in zdaj (kar se kaže tudi v njihovem jezikovnem besedišču), drugi pa jo označujemo na temeljih lastne tradicije in zgodovine (Acković v Horvat Muc 2011, 10).

Za Rome so značilna nezapisana pravila, običaji in izročila, velik pomen pa dajejo družini. Imajo lasten jezik, ki se imenuje Romani chib, vendar nam vsakdanje izkušnje nakazujejo na dejstvo, da Romi uporabljajo različne dialekte, v katerih prevladuje kombinacija romskega jezika z besedami, izposojenimi iz okolja, kjer živijo (Kleibencetl 2004). Kot rečeno, imajo specifičen način življenja in svoje vrednote, kamor izobraževanje ni vključeno in zaradi česar imajo posledično z le-tem tudi veliko problemov. »Vrednota Romov ni obiskovanje osnovne šole, zaposlitev. Vrednota Romov je prav gotovo svoboda, navsezadnje tudi prostost in gibanje«, so besede g. Jevška iz CSD Novo mesto (Miklič 2009).

2.1 Romi v Sloveniji

Glede na tabelo, ki je v prilogi (*glej Priloga A*) lahko opazimo, da so Romunija, Bolgarija in Španija tiste tri države, kjer se nahaja največje število Romov v Evropi (Kleibencetl 2004, 13). Rome štejemo tudi za največjo etnično manjšino Evropske unije, saj se tu ocene števila gibljejo okoli desetih milijonov Romov, prav tako pa jih je kar nekaj v Sloveniji (Lukač in Varga 2007, 7). Popis prebivalstva iz leta 2002 prikazuje, da naj bi v Sloveniji takrat živelo 3246 Romov. Ta številka, kot meni Klopčičeva (2004, 7), vsekakor ni zanesljiva, saj občinski Centri za socialno delo kažejo podatke, da že samo na Dolenjskem živi okrog 2246 Romov (tisti, ki so prijavljeni za prejemanje socialnih transferjev), leta 2003 naj bi v Sloveniji živelo 6264 Romov, leta 2004 so številke narastle na 6488 (Lukač in Varga 2007, 19), danes pa se le-te gibljejo že do 12000. Verodostojnega podatka ni. Navaja se tudi, da glede starostne strukture prevladuje mlado romsko prebivalstvo tudi v primerjavi z večinskim prebivalstvom (Klopčič 2004, 7). Velike in relevantne družbene, bivanjske in druge razlike pa obstajajo tudi med samimi regijami. Razlikujejo se predvsem glede na izročilo, stil življenja, raven socializacije in glede na integracijo v okolje. Smotrno se zdi izpostaviti eno bistvenejših razlik med severovzhodnim in jugovzhodnim delom Slovenije, kjer se v prvem kaže bistveno kvalitetnejše življenje, boljše eksistencialne razmere, večja integracija v okolje, večja raven socializacije, kot v drugem, kjer je vse naštetu bistveno slabše, celo pod minimalnim življenjskim standardom (nimajo vode, elektrike, živijo v kontejnerjih, barakah ipd.). Kljub tem razlikam pa ima romsko prebivalstvo tudi skupne imenovalce, ki jih ni moč zanemariti. Gre za skupnost, za katero je značilna visoka stopnja brezposelnosti, kar je posledica neizobraženosti, stanovanjska problematika zaradi težav z nelegalnimi bivališči ter neopremljenosti z relevantno infrastrukturo, vodovodi, električnimi napeljavami ipd. Zaradi takšnega števila težav je Slovenija sprejela številne ukrepe, strategije in izvajala projekte za pomoč Romom, in sicer na področju izobraževanja romskih otrok in tudi odraslih Romov, socialna podpora romskih družinam, vključevanje Romov v integrirano okolje, marca leta 2007 pa je bil sprejet tudi Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Lukač in Varga 2007, 10).

Na tej točki bi bilo vredno omeniti pojem pozitivna diskriminacija, ki »je razmeroma nov pravni institut, ki označuje z zakonom določeno začasno različno oziroma prednostno pravno obravnavanje določenih kategorij oseb pri uresničevanju pravic, ki so pravnim naslovljencem praviloma zagotovljene v enakem obsegu in pod enakimi pogoji« (Flander v

Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport 2008, 9–10). Z drugimi besedami, gre za podeljevanje specifičnih pravic manjšinam z namenom zagotavljanja in doseganja enakopravnosti in enakih možnosti zaradi njihovega neugodnega položaja v nekem družbenem okolju. Načelo pozitivne diskriminacije je zajeto v Mednarodni konvenciji Združenih narodov o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, zato so vse države pogodbenice primorane izvajati konkretne ukrepe na tistih področjih, kjer je to nujno potrebno (Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport 2008, 10). Zato, da bi položaj Romov bistveno izboljšali in odpravili revščino, so tako najbolj relevantnega pomena konkretne dejavnosti mednarodnih organizacij, ki so usmerjene predvsem v odpravo predsodkov in nestrpnosti, rasizma, ksenofobije in nenazadnje tudi v izboljšanje socialnih in eksistencialnih pogojev. Pozornost pa je treba nameniti tudi projektom z namenom boja proti diskriminaciji in za spoštovanje kulturne raznovrstnosti s strani Evropske unije, specifično tudi za izboljšanje položaja romske skupnosti (Kleibencetl 2004, 12), saj se Romi po vsej Evropski uniji soočajo z diskriminacijo in družbeno izključenostjo (Lukač in Varga 2007, 7).

3 SOCIALNA IZKLJUČENOST

Prva definicija socialne izključenosti je bila zapisana v Council resolution (29. 9. 1989), kar nakazuje tudi na relativno novost pojma. Zapisano je, »da družbena izključenost ni preprosto stvar neustreznih resursov ter da preprečevanje izključenosti pomeni dostop posameznikov in družin do spodobnih življenjskih pogojev v smislu meril družbene integracije in integracije v trg dela« (v Zavratnik Zimic 2000, 833). Marlier in Atkinson (v Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport 2010, 191) ga definirata kot izključenost, izločenost posameznikov in skupin iz ekonomskih, socialnih in političnih procesov, s čimer je posledično preprečena njihova integracija v družbo, kjer živijo. Socialno vključeni smo torej takrat, kadar imamo ustrezen in zadosten dostop do relevantnih institucij, ki nam omogočajo dostojno in kakovostno življenje ter se lahko normalno brez večjih problemov vključujemo v družbo in družbene odnose. Commins na podoben, vendar nekoliko drugačen način pojmuje omenjeni koncept. Omenja štiri ključne sisteme, ki zagotavljajo integracijo v družbo: demokratični in pravni sistem, ekonomski sistem (trg delovne sile), socialno-blaginjski sistem ter sistem medosebnih mrež (v Mayes in drugi 2001, 33). Socialna izključenost nastopi takrat, ko se posameznik ali skupina slabo vključuje v vsaj enega od teh štirih sistemov. Z drugimi besedami to pomeni, da slaba vključenost posameznika ali skupine

v trg delovne sile že pomeni socialno izključenost. Ne gre tudi mimo tega, da že ena sama šibka vključitev lahko pomeni šibkost tudi pri vključevanju v druge sisteme. Tudi Trbančeva na podoben način opredeli pojem socialne izključenosti s trditvijo, da »z izrazom socialna izključenost razumemo kopičenje izključenosti oz. omejenega sodelovanja v ključnih virih, institucijah in mehanizmih preko katerih potekajo civilno, ekonomsko, socialno in medosebno vključevanje posameznikov in skupin v družbo« (Trbanc 1996, 287). Trbančeva je mnenja, da je dostop do ključnih virov (izobraževanje, trg dela, zdravstveno in socialno varstvo, stanovanje ipd.) nujno, da se izognemo socialni izključenosti, saj nedostopnost in nesodelovanje posledično povzročata marginalizacijo posameznikov in skupin (prav tam).

Kompleksnost pojava socialne izključenosti lahko prepoznamo tudi po njenih ključnih lastnostih, kot so večdimenzionalnost, dinamičnost in relativnost v času in prostoru, kar pomeni, da se definicije socialne izključenosti znotraj različnih družb medsebojno razlikujejo in je pred tem relevantno poznavanje značilnosti partikularne družbe, njenih standardov in kakovosti življenja (Mayes in drugi 2001, 34–37). Prva lastnost govori predvsem o tem, da so posamezniki in skupine lahko izločeni na več področjih v okolju, kjer živijo. Izključeni so lahko iz izobraževalno-edukativnega sistema, zaposlovanja, stanovanja, medosebnih odnosov idr. Dinamičnost kot druga lastnost se nanaša predvsem na socialno izključenost kot proces. Sen na tej točki razlikuje predvsem med aktivno in pasivno izključenostjo, kjer so pri prvi posamezniki ali skupina izločeni namerno, pri drugi pa ne (Mayes in drugi 2001, 35–36).

3.1 Socialna izključenost romskih otrok na področju izobraževanja

Trbančeva na podlagi rezultatov anket iz leta 1994 (raziskava »Kvaliteta življenja«) ugotavlja, da se je v Sloveniji največja izključenost izkazala ravno na področju izobrazbe in stanovanja (Trbanc 1996, 302). Tudi danes, že mnogo let po tej raziskavi, lahko opazimo tovrstne probleme, ki se širijo in močno težijo romsko prebivalstvo. Obstaja seveda mnogo ukrepov, projektov za njihovo potencialno reševanje, vendar se ti problemi v precejšnji meri še vedno pojavljajo in ponekod reševanja napredujejo izredno počasi. Pojav izobrazbene deprivacije prikazujeta predvsem dva indikatorja, izključenost ali nizka vključenost v izobraževalno-edukativni sistem ter funkcionalna nepismenost (Trbanc 1996, 299). Prav to pesti tudi romske otroke, saj so največkrat nepismeni, slovenskega jezika ne znajo in se ne vključujejo ali pa se v nezadostni meri vključujejo v šolski sistem. Posledice se kažejo v

neizobraženosti in nezaposlenosti romske skupnosti, nesprejemanju in diskriminaciji s strani večinske, dominantne družbe, revščini in konec koncev v socialni izključenosti na več področjih. Prav tako pa je treba poudariti, da so vse te posledice lahko hkrati tudi vzrok, saj gre navsezadnje za prepletanje vsega.

Izključenost romskih otrok iz izobraževalno-edukativnega sistema se specifično kaže predvsem v izključenosti romskih otrok iz šole, pogostih izostankih, slabemu učnemu uspehu, zapuščanju šole, segregaciji ter v negativni identiteti otrok Romov (Macura-Milovanović 2006, 19). Dejstvo, da v Evropi na tisoče romskih otrok sploh še nikoli ni prestopilo prag šole ter obstoj tistih, ki trenutno so del te institucije, čez par let pa jo bodo zapustili, pa prav tako dokazuje njihovo izključenost iz izobraževalno-edukativnega sistema (Macura-Milovanović 2006, 20).

4 IZOBRAŽEVANJE ROMOV

Zdi se, kot da je to ljudstvo na poti svojega razvoja doseglo šele stopnjo otroka in da so mu oči obrnjene bolj k začetku kakor h koncu, kot da je samo nekaj korakov daleč od zibelke (CZ v Tancer 1994, 149).

4.1 Izobraževanje Romov nekoč in danes

Problematika izobraževanja Romov sega že v šestdeseta in sedemdeseta leta, kjer je bilo sprva vzgojno-edukativno delo z romskimi otroci prepuščeno predvsem in izključno volji šol in učiteljev. Prelomnega leta 1972 pa se je to delo bolj sistematiziralo in organiziralo, saj je postalo soodgovornost države, kar je pomenilo, da bo v prihodnosti tej problematiki namenila večjo pozornost, lastna sredstva, aktivnosti na potencialnih rešitvah ipd. Murska Sobota je bila prva, katera je začela urejati tovrstne zadeve, nekaj let kasneje pa se ji je pridružilo tudi Novo mesto (Avsec 1999, 105–106).

Vzgoja in izobraževanje romskih otrok je včasih potekala bistveno drugače kot danes. Že v devetdesetih letih so na šolah iskali ustrezne oblike vključevanja romskih otrok v šolski sistem, saj so jih zaradi njihove drugačnosti (predznanje jezika, življenjske navade, socializacije itd.) morali drugače obravnavati. Ena od takšnih oblik je bilo segregacijsko

obravnavanje romskih otrok. Oblikovali so čiste romske oddelke z namenom prilagajanja šolskega programa, čemur se danes še posebej izogibajo in namesto segregacije promovirajo inkluzijo. Kljub temu so tudi takrat imeli veliko heterogenih razredov, kjer so bili romski otroci vključeni v običajne razrede, po potrebi pa so jih pri predmetih kot sta slovenščina in matematika od preostalih vrstnikov tudi ločili. V Prekmurju se, za razliko od drugih regij, segregacija ni uveljavljala, saj so že na samem začetku romske otroke običajno integrirali v heterogene oddelke in jih načeloma niso nikoli segregirali (Avsec 1999, 106). Škofova (v Zavratnik Zimic 2000, 843) je opozorila tudi na visok delež romskih otrok, vključenih v osnovne šole s prilagojenim programom za duševno prizadete otroke. Takšno obravnavanje lahko stanje kvečjemu poslabša, saj tem otrokom niso dane enake izobraževalne možnosti. Dejstvo, katerega so se zavedali že takrat, je pomen predznanja slovenskega jezika, katero je ključno za usvajanje učne snovi. Romski otroci so imeli kar nekaj tovrstnih težav, zato so se država in šole morale posluževati drugačnih idej in strategij, ki bi razrešile tovrstni problem (Škof 1991, 12–13). Učni uspeh Romov je bil v šolskem letu 1986/87 v primerjavi z drugimi vrstniki nizek in že takrat je bilo od tega najslabše stanje v občini Novo mesto, zelo veliko romskih učencev pa je razred tudi ponavljalo, in sicer od enkrat do celo trikrat. Z omenjeno šolsko neuspešnostjo je koherentno povezano tudi obiskovanje pouka. Ker je bil šolski obisk prenizek, je bil posledično temu primeren rezultat, torej neuspešnost. Pri tem se je v istem šolskem letu izkazalo, da romski učenci pouka v večini niso obiskovali ali pa so ga obiskovali neredno, čemur je bilo največje število zopet pripisano Novemu mestu (Škof 1991, 10–11). Podatki za šolsko leto 1993/94 so še vedno kazali na izredno slabo šolsko uspešnost na Dolenjskem, kjer romski otroci večinoma prihajajo iz slabih socialnih razmer, kar je posredno vplivalo na slabšo šolsko uspešnost, na ponavljanje razredov in neuspešno zaključitev osnovnošolske obveznosti. Nekoliko drugačna slika se je pokazala v prekmurski regiji, kjer so romski otroci dokaj redno obiskovali pouk in kjer jih je največ uspešno zaključilo osnovno šolo, nekateri pa so celo nadaljevali svoje šolanje na poklicnih, srednjih ali visokih šolah (Avsec 1999, 106).

Obiski na domu, pisna sporočila in pozivanje staršev, prijavljanje izostankov na sodišča, redni prevozi v šolo in domov, oskrba z materialnimi dobrinami in potrebščinami ipd., so bile ključne dejavnosti, ki so se jih šole posluževale, da bi razrešile takšne probleme. Za sodelovanje s starši je bilo ugotovljeno, da je šola pogosto organizirala obiske in razgovore v romskih naseljih, saj so se takšnih oblik participacije romski starši prej posluževali, ker so se počutili bolj enakopravne. Poleg tega so šole posvečale skrb tudi prehrani in higieni,

nenazadnje pa celo oskrbovale z materialnimi dobrinami, šolskimi potrebščinami in oblačili (Škof 1991, 11–14).

Danes država šolam priznava razne ugodnosti za vzgojo in izobraževanje romskih učencev. Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport šolam za skupinsko ali individualno delo z romskimi učenci namenja dodatna finančna sredstva, posebej financira prehrano, učbenike in izlete, jim zagotavlja dodatni pouk v manjših skupinah, financira razvojno-raziskovalne naloge, ki so povezane s problematiko uspešnejšega vključevanja romskih učencev ter ima ugodnejše normative za oddelke z Romi. Poudariti je treba, da je bilo število osnovnošolskih otrok že na začetku veliko in se je z leti povečevalo, v šolskem letu 2007/08 pa je bilo v osnovne šole vključenih že 1658 romskih učencev po vsej Sloveniji (Urad vlade Republike Slovenije za narodnosti 2009, 11). Homogenih oddelkov z Romi ni bilo več, saj normativi s šolskim letom 2003/04 niso več predvidevali oblikovanja romskih oddelkov. Od tega šolskega leta dalje je normativ za oblikovanje oddelka 21, v katerem so najmanj trije romski učenci (Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport 2004, 11). S strani Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport so bili leta 2003 prikazani podatki, da je bilo takrat v Sloveniji 103 osnovnih šol z romskimi učenci, od tega največ v Novem mestu na OŠ Bršljin, ki je štela 83 romskih učencev (Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport 2004, 48). Danes še vedno obstaja velik problem učnega neuspeha (obstanek na razredni stopnji), neobiskovanja šole, neznanje slovenskega jezika ter soočanja romskih otrok z nestrpnostjo in diskriminacijo s strani otrok in staršev Neromov. Zato pa so se leta 2004 v okviru Strategije vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji uvedli specifični vzvodi, kot je romski pomočnik, ki je romskim otrokom v veliko pomoč pri učenju, pri premagovanju jezikovnih ovir in na splošno predstavlja most med romskimi starši in šolo, seznanjanje s kulturami za boljše medsebojno razumevanje in preseganje stereotipov, aktivnosti za utrjevanje prepričanja, da je izobraževanje vrednota, razvoj ustreznih didaktičnih strategij, strokovno izpopolnjevanje učiteljev ipd. (Urad vlade Republike Slovenije za narodnosti 2009, 12–14). Podaljšano bivanje, razne interesne dejavnosti in udeleževanje dejavnosti kot so izleti, tekmovanja, prireditve ter šola v naravi, so se tako v preteklosti kot tudi danes izkazale za pozitivno in uspešno vključevanje, vendar pa se tudi na teh področjih participacija v Novem mestu ne kaže (bolj se kaže in se je že v preteklosti kazalo v Murski Soboti). Za razliko od večine romskih učencev pa se nekateri izmed njih tovrstnih dejavnosti in aktivnosti udeležujejo v večji meri, kar je značilno predvsem za otroke iz romskih družin, ki imajo starše z nekaj izobrazbe in so zaposleni, kar dokazuje relevantnost vpliva izobrazbe

staršev na izobrazbo njihovih otrok. Za otroke z izobraženimi, zaposlenimi starši je ugotovljeno, da s svojo prisotnostjo pri pouku hitreje napredujejo in se tudi uspešneje vključujejo v šolsko delo, kar se navsezadnje kaže tudi v njihovem šolskem uspehu. Prav tako so za večje vključevanje romskih otrok bili in so pomembni dejavniki učiteljevega odnosa in dejavnik sprejetosti (Škof 1991, 11).

4.2 Projekti in politike v Sloveniji za boljšo izobraženost Romov

Ker so Romi prikrajšani na različnih področjih (izobraževanje, trg delovne sile, zdravstvo, revščina ipd.), jim država poskuša na različne načine pomagati, jim nuditi podporo in iskati potencialne strategije, ki bi romskemu prebivalstvu omogočile socialno vključenost. Romi so v Sloveniji ustavno priznani kot manjšinska skupnost in so deležni posebne zaščite. Imamo zakon, ki ureja njihov položaj in pravice. Prepoznani so kot manjšina, ki ima lasten jezik, kulturo in zgodovino, ki jo lahko ohranja skladno z ustavo. Poseben status pa dobivajo tudi zaradi dejstva, da so narod brez lastne države, katera bi za njih skrbela (Urad vlade Republike Slovenije za narodnosti 2009, 3–5). V nadaljevanju sledi pregled nekaterih projektov in politik v Sloveniji, ki so relevantni za boljšo izobraženost romskega prebivalstva.

Leta 2007 so bile za boljšo izobraženost Romov narejene predvsem aktivnosti kot sprejetost izbirnega predmeta Romska kultura, poklicni standard romski pomočnik, pripravljenost in implementacija programov medkulturnega sožitja, strokovno izobraževanje učiteljev z raznimi seminarji, izdaja gradiv v romskem jeziku, izvajanje strokovnih posvetov na temo uspešnejšega vključevanja romskih učencev v sistem vzgoje in izobraževanja in vzpostavitev mreže šol, v katere so se vključevali romski otroci z namenom izmenjave dobrih praks. Država šolam mesečno nakazuje denar, da se romskemu prebivalstvu pomaga z oskrbo hrane, učbenikov, izletov itd., dodatno pa se jim zagotavlja tudi dodatni pouk (Horvat Muc 2011).

Ena od politik za večjo vključenost romskih otrok v izobraževanje, ki jo izvajajo CSD, je odvzem socialne pomoči v primeru neobiskovanja pouka romskih učencev. Zakon določa, da CSD lahko s prejemnikom socialne pomoči sklene pogodbo o aktivnem reševanju socialne problematike. Rome lahko zavežejo k določenim obveznostim, med katere sodi tudi redno pošiljanje otrok v šolo. V primeru kršenja te in/ali drugih zapisanih obveznosti, lahko pride do

ukinitve ali zmanjšanja socialne pomoči (Državni svet Republike Slovenije 2004, 6). To potrjuje tudi eden izmed intervjuvanih strokovnjakov, ki pravi, da je v tej pogodbi naštetu kar nekaj obveznosti, ki jih morajo upravičenci izpolnjevati, ena izmed alinej pa je tudi obvezno obiskovanje osnovne šole. Če ima romski učenec veliko neopravičenih izostankov od pouka, šola o tem obvesti CSD, ki nato pozove starše, da poskrbijo, da njihovi otroci hodijo v šolo, saj se bodo s tem izognili odvzemu denarne socialne pomoči. Če se neopravičene ure še vedno nadaljujejo, je CSD romski družini dolžan odvzeti denarno socialno pomoč za enega od staršev. V primeru nadaljevanja se odvzame pomoč tudi drugemu roditelju, v kolikor pa je reakcija pozitivna, se mu denarno socialna pomoč lahko tudi vrne (ZAP_CSD-1-M¹ 2012).

Strategijo vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju *Strategija 2004*) so leta 2004 sprejeli vsi trije strokovni sveti Republike Slovenije s področja vzgoje in izobraževanja (strokovni svet za splošno izobraževanje, izobraževanje odraslih ter strokovno in poklicno izobraževanje) in pomeni temelj za reševanje romske izobraževalne problematike. Njeno bistveno načelo je načelo enakih možnosti, za vzgojo in izobraževanje relevantna ostala načela pa so še sodelovanje s starši, načelo multikulturalizma (spoštovanje specifičnosti romske kulture), upoštevanje različnosti, odprtost kurikula, načelo avtonomnosti in strokovne odgovornosti strokovnih delavcev, zagotavljanje pogojev za doseganje ciljev in standardov znanja ipd. Poudarek je na zgodnjem vključevanju romskih otrok v vrtce (vsaj dve leti pred pričetkom osnovne šole), kjer je namen predvsem učenje jezika ter socializacija, ki posreduje vzorce za lažji vstop v primarno izobraževanje na integraciji romskih otrok v običajne razrede (kar je zamenjalo asimilacijo in začelo vključevati jezikovno-kulturne razlike; dovoljene so bile le nekatere zakonsko predpisane oblike individualizacije – v prvi triadi je pouk lahko potekal izključno v oddelku, v obliki fleksibilne diferenciacije v drugi triadi ter v obliki nivojskega pouka v 8. in 9. razredu), spoštovanju drugih kultur, jezikov in vrednot, vpeljavi romskega pomočnika, dodatnih strokovnih izobraževanjih za učitelje, različnih oblikah učne pomoči, vsebinskem prilagajanju programov (uvedba romskega jezika fakultativno, učenje slovenskega jezika itd.), na odpravljanju predsodkov in drugo (Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport 2004, 5–6). Strategija prav tako opozori na to, da neznanje jezika, specifičnost kulture in sploh sama etničnost skupine ne more biti osnova za usmerjanje otrok v programe za učence s posebnimi potrebami, zato strategija tega ne dovoljuje (Krek 2005,

---

¹ Koda, ki jo uporabljam zaradi večje mere anonimnosti intervjuvanca. Prav tako jo uporabljam v nadaljevanju pri citatih z drugimi, podobnimi kodami (ZAP_ŠOLA-1-Ž, ZAP_ŠOLA-2-Ž in ZAP_ŠOLA-3-Ž), ki ponazarjajo vse intervjuvane strokovnjake.

12). Strategija se je normativno zdela kot zelo velik korak naprej, vendar se dejansko ni realizirala kot bi se morala. Še vedno je obstajal velik problem, saj romski otroci, predvsem na Dolenjskem, še vedno niso obiskovali vrtcev, šol in ogromno jih ni znalo slovenskega jezika. Dejstvo je tudi, da morajo tudi sami Romi delati lastne premike, nekoliko spremeniti svoje razmišljanje, izobraževalne vrednote, se angažirati, saj država in lokalne občine same brez ciljne skupine nekaj revolucionarnega težko naredijo. Kot pravi sam Rom Jožek Horvat Muc, prizadevanja državnih organov in občin ne morejo biti in niso dovolj uspešna, če sami Romi niso v te dejavnosti aktivno vključeni, česar pa se Romi vedno bolj zavedajo (Horvat Muc 2011, 130).

V okviru Evropskega socialnega sklada se je izvajal projekt »Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje«, ključne osredotočene točke pa so se usmerjale na izvajanje romskega pomočnika, konkretno na izobraževalnih institucijah, ki so se izkazali za dobro rešitev, pripravi didaktičnih materialov ter na izvajanju projektov za preseganje stereotipov in predsodkov (Horvat Muc 2011). Glavni namen projekta je bilo čim večje vključevanje romskih otrok v vzgojno-izobraževalni sistem ter odprava segregacije in diskriminacije. Projekt je trajal od maja 2008 do avgusta 2011, sledil pa je rešitvam iz *Strategije 2004*. Izkazal se je za uspešnega, saj so bili rezultati vidni v boljših odnosih med učenci in učitelji, med starši in šolo, pokazal pa se je tudi večji obisk šole ter šolski uspeh. Z namenom nadgradnje tega projekta se je septembra 2011 začel izvajati še projekt »Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje II« (Evropski socialni sklad 2012). Ta naj bi trajal do konca avgusta 2014, cilji pa so usmerjeni predvsem v večje doseganje standardov znanja v osnovnih šolah, v zmanjševanje osipa romskih otrok v predšolski vzgoji in osnovnih šolah, v zagotovitev prehodnosti tudi v srednjo šolo in navsezadnje omogočiti čim bolj učinkovito vključevanje romskih otrok v vrtce in osnovne šole (Razvojno izobraževalni center Novo mesto 2012).

Leta 2010 je nastala tako imenovana nova relevantna strategija, ki je v bistvu tudi revizija *Strategije 2004*, imenovana Dvig socialnega in kulturnega kapitala v okoljih, kjer živijo pripadniki romske skupnosti. Slednja je usmerjena v izboljšanje kakovosti sistemov izobraževanja in usposabljanja. Projekt je usmerjen predvsem v učno pomoč za učence in dijake, vendar ne samo za romske otroke, temveč tudi za otroke druge narodnosti. Glede romske populacije se osredotočajo na vključevanje romskih učencev v šolske in obšolske dejavnosti in predšolsko vzgojo, na učno pomoč, na strokovno usposabljanje učiteljev in

drugih strokovnih delavcev za delo z Romi, na transnacionalno povezovanje in izmenjavo dobrih praks. Kar je pri tem nujno, je obvezno spremljanje in stalna evalvacija vsakega cilja posebej, poseben pomen pa se podaja tudi vključenosti samih romskih aktivistov, ki so predstavniki po regijah. Ta strategija naj bi nadgradila vse do sedaj narejene projekte iz področij izobraževanja z dodatkom novih pristopov, ki bi potencialno pripomogli rešiti problematiko romskega izobraževanja (Baranja in drugi 2010).

Eden znanih projektov se je zgodil tudi na OŠ Bršljin Novo mesto v šolskem letu 2005/06 s pomočjo Zavoda Republike Slovenije za šolstvo: inovacijski projekt Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca. Zaključki projekta so vidni v izboljšavah glede učnega uspeha, napredka otrok, nekoliko pa se je izboljšal tudi obisk pouka. Rečeno je, da je zadana strategija kakovostna in pravilna, vendar bo pot do začrtanih ciljev še dolga (Šolski razgledi 2009, 3. april). Ta projekt pa je pred samo realizacijo dvignil ne malo prahu, saj po večini mnenj ni v skladu s *Strategijo 2004*, ki med drugim ne dovoljuje ločevanja romskih in neromskih učencev. Do njega naj bi prišlo zaradi grožnje s strani neromskih staršev, kateri naj bi svoje otroke pošiljali v šolo samo v primeru ločitve od romskih učencev (Petrovčič 2011). Kot pravi Krek (2005, 13–14), ta model ni rešitev in je povsem neustrezen, saj cilja na prikrito nestrpnost do Romov in ne spodbuja integracije romskih učencev v večinsko kulturo, prav tako pa slabo vpliva na samozavest samih romskih učencev, ki so zaradi nizke stopnje znanja od drugih vrstnikov ločeni, nimajo koga posnemati in dejansko nimajo vira znanja – vrstnike, od katerih bi se lahko veliko naučili. Krek (prav tam) je tudi mnenja, da je bršljinški model podprl dve »vrednoti«: nestrpnost in segregacijo. Kaj pa o projektu pravi OŠ Bršljin in kakšni so rezultati projekta? Pedagoginja iz OŠ Bršljin je po prvem letu izvajanja projekta ugotovila, da se zadeve rešujejo, vendar zgolj površinsko. Projekt zagovarja s tem, da je ravno enako obravnavanje romskih in neromskih otrok diskriminatorno, skregano s splošnimi človeškimi normami in metodično-didaktičnimi principi. Meni, da »dobro poznavanje romske mentalitete, njihovega načina umeščanja v prostor, njihovih odzivanj ali neodzivanj ne zdrži idealiziranja te situacije s strani površnih poznavalcev, ki so daleč stran od epicentra dogajanja in se zgolj sklicujejo na enake možnosti, na človekove pravice .... brez globljega vpogleda na posledice svojih teoretiziranj in pavšalnih teženj« (Ignjatič 2009, 13). Po tretjem letu inovacijskega projekta se je učna uspešnost učencev OŠ Bršljin dvignila, kljub vsemu pa je še vedno nizka. Strategija se nadgrajuje z aktivnejšim vključevanjem staršev in z zmanjševanjem nestrpnosti v domačem okolju (Uršič 2009, 15). Vprašanje, ali je bil projekt dejansko v skladu z zakonom in s

Strategijo 2004 zaradi različnih mnenj, presoj in argumentacij ter kako bo po rezultatih vplival na druge šole (z istim ali podobnim izvajanjem modela), ostaja odprto.

4.3 Ovire za šolsko uspešnost romskih otrok

Macura-Milovanovičeva (2006, 20) se v svojem delu glede ovir za izobraževanje romskih otrok opira na posebno izdajo Združenih narodov o otrocih z naslovom »Ovire za izobraževanje Romov v Evropi«, v kateri so pojasnjeni številni dejavniki, ki kažejo na dejstvo, da je ogromno število romskih otrok izključenih iz izobraževalno-edukativnega sistema. Omenjeni so predvsem dejavniki kot je rasizem neromskih staršev, ki ne želijo svojih otrok v bližini romskih otrok, diskriminacija s strani izobraževalnih oblasti, birokratski postopek pri vpisovanju v šole, revščina romske skupnosti, ki je navsezadnje relevanten vzrok in hkrati posledica, da zaradi finančnih nezmožnosti, izključenosti iz večinske družbe, segregiranih oddaljenih naselij ipd., zmanjšuje možnosti in priložnosti izobraževalne vključenosti romskih otrok. Tudi Tancer (1994) govori o ovirah, ki romskim otrokom onemogočajo normalno vstopanje v vzgojno-izobraževalni sistem in posledično povzročajo izključenost iz te izobraževalne institucije: revščina, neznanje slovenskega jezika, manjko predšolske vzgoje, ne vključenost staršev, drugačne vrednote, kultura, način življenja ipd. Kirilova in Repaireva (v Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport 2008, 71) pa podobno kot Tancer za ovire navedeta revščino, izolacijo romskih skupnosti, podzastopanost Romov v izobraževalnih institucijah, kulturne in jezikovne ovire, pomanjkanje spodbude s strani staršev, standard izobraževanja, učni pripomočki, posebne šole za romske otroke in segregacija romskih otrok v šolskem sistemu. Težave naj bi izvirale iz kombinacije same kulture Romov, iz neprilagojenih in neprimernih izobraževalnih politik, strategij, pristopov, so pa tudi rezultat obstoječih stereotipov in predsodkov.

V projektu »Poklicno informiranje in svetovanje za Rome« (kratica PISR) je bila izvedena obsežna raziskava o izobraževalnih in poklicnih interesih Romov, ki je potekala v oktobru in novembru 2005, delovno aktivni Romi kot ciljna populacija pa so bili zajeti na območju Dolenjske, Posavja, Bele krajine, kočevskega in grosupeljskega področja. Vzorec je štel 774 Romov v starosti 15-45 let. Pri tem projektu se pojavijo ugotovitve, da se 60 % anketiranih ne želi izobraževati in zaposlovati ter da so s svojim položajem zadovoljni. Ta ugotovitev je zelo zaskrbljujoča, saj je motivacija in želja Romov nujen pogoj za potencialno

večje vključevanje v izobraževalno institucijo in tako za stroko predstavlja velik izziv. Ostali Romi, ki so pripravljeni in željni se izobraževati, pa vidijo ogromno drugih ovir in težav za učenje. Te ovire so dane v tri večje skupine: situacijske, institucionalne in dispozicijske. Med situacijske spadajo prevoz v šolo, skrb za otroke, nespodbudno okolje, delo na črno, zdravstveno stanje, ekonomske razmere, domača opravila ter selitve iz kraja v kraj. Funkcionalna nepismenost, neprimerni prostori, nerazumevanje slovenskega jezika, neinformiranost, slaba in pomanjkljiva infrastruktura v romskih naseljih, vloga ženske v družini, nezaupanje v institucije, povezovanje izobraževanja s statusom brezposelnosti so zajeti v skupino institucionalnih ovir. Med zadnje, dispozicijske ovire, pa spadajo predvsem učne težave, nizka samopodoba, izobraževanje ni vrednota, brezcilnost, vdanost v usodo, zgledovanje po drugih in posmehovanje drugih Romov ter percepcija svoje starosti (Urad vlade Republike Slovenije za narodnosti 2009, 12 in Horvat Muc 2010, 109–110). Vse našteve ovire, ki so zajete v specifični skupini, prikazujejo dejavnike, ki vplivajo na slabo šolsko uspešnost ter na prenizko obiskovanje pouka romskih učencev.

V nadaljevanju bom opisala predvsem tiste ovire, ki me v tej nalogi zanimajo in katere bom preverila in raziskala v empiričnem delu. Osredotočila se bom predvsem na:

- pomen predšolske vzgoje in znotraj tega tudi pomen jezika,
- vlogo romskih staršev,
- pomanjkljivosti v izobrazbi učiteljev in učiteljic ter njihov odnos do romskih učencev,
- neredno obiskovanje pouka s strani romskih učencev.

4.3.1 Predšolska vzgoja

Otroci se pričnejo hitreje razvijati predvsem v vrtcih, saj so prvič vsakodnevno udeleženi s svojimi vrstniki, se učijo vrednot, pravil, načel, vedenj, spoznavajo svet okoli sebe in se socializirajo. Naučijo se higijene, poslušnosti in uboganja, dobijo prijatelje, se učijo pravilnosti jezika itd. Usodni manjko romskim otrokom predstavlja predvsem nizka jezikovna kultura, saj jim poznavanje slovenskega jezika predstavlja velike ovire in je tudi vzrok neuspešnosti, ker poznajo le najbolj preproste slovenske besede, pa še te le na pogovorni bazi in ne kot učni jezik (Tancer 1994). Vse to in še več predšolsko vzgojo označuje kot nujen pogoj za vstop v nadaljnje obvezno osnovno izobraževanje. Zato je vključevanje romskih

otrok v vrtce nujno za nadaljnje priprave in vstop v šolo, saj se na tem mestu romski otrok postopoma privaja na drugačno socialno in kulturno okolje, sooči se z drugim, zunanjim svetom, kulturo in vrednostno orientacijo, uči se slovenskega jezika, higiene, sobivanja z drugimi neromskimi otroci (in obratno) in si s tem olajša prehod v šolo. Dejstvo je, da »v kolikor romski otroci v tem prvem stiku z izobraževanjem doživijo odklonilen odnos kot člani marginalne etnične skupine, jih to praviloma spremlja v nadaljnjem procesu izobraževanja oziroma generira odklonilno reakcijo« (Zavratnik Zimic 2000, 843). Zavratnik Zimiceva (prav tam) poudarja relevantnost pomena predšolske vzgoje, torej čimprejšnje vključevanje romskih otrok v širši zunanji svet z namenom socializacije in priučitve jezika, saj lahko preskok le-te in takojšnji vstop v osnovno šolo za romske otroke pomeni resne posledice in neizogiben šolski neuspeh, težje učenje in težji napredek. Kljub izredno relevantnemu pomenu predšolske vzgoje tako za romske kot tudi neromske otroke, podatki o vključenosti romskih otrok niso najbolj obetavni, še posebej na Dolenjskem, kjer se ugotavlja, da romski starši svoje otroke neredno pošiljajo v vrtce, kar se pripisuje pomanjkanju tovrstne tradicije (prav tam). Razlogi za neobiskovanje institucionalne predšolske vzgoje naj bi se nahajali v nezaupanju staršev, v precejšnji oddaljenosti vrtcev od romskih naselij itd. Izkazalo se je, da je predšolska vzgoja najbolj učinkovita tam, kjer so vrtci v neposredni bližini romskim naseljem in tam, kjer poteka večja participacija staršev. Recimo, v romskem naselju Žabjak v Novem mestu že nekaj zadnjih let aktivno deluje vrtec za romske otroke, v naselju Pušča v Murski Soboti pa že recimo od leta 1962 (Avsec 1999, 107).

4.3.2 Pomanjkljivosti v izobrazbi učiteljev in učiteljic

Kot pravi Macura-Milovanović (2006, 30), so evropske šole ustvarjene predvsem za izobraževanje homogenih skupin učencev po izobraževalnih sistemih, ki temeljijo na zahodni kulturi. To je bilo včasih dovolj, danes pa ni zadovoljivo, saj ni v skladu z družbenimi spremembami. Vse bolj in bolj se pojavljajo heterogene skupine učencev, za katere pa ti programi niso ustrezni in prilagojeni. Posledično so takšne skupine učencev prisiljene v asimilacije, kar pa pogosto vodi v prenehanje izobraževanja. Učitelji, ki so bili prej navajeni učenja po določenem sistemu, se tako znajdejo v številnih zmedah in težkem položaju, ker nimajo potrebnega znanja, da bi uspešno učili celoten heterogeni razred. Po drugi strani pa se poleg pomanjkanja znanja in didaktičnih metod znajdejo tudi v situacijah, ko nastopijo luknje v komunikaciji s samimi otroki in njihovimi starši, ter ko se soočijo z nerednim obiskovanjem

pouka takšnih otrok ter nasploh z njihovim slabšim predhodnim znanjem, ki je temelj uspešnega osnovnošolskega izobraževanja. Nekateri učitelji pa pogosto delajo še eno veliko napako, katere se po navadi ne zavedajo. Pogosto so pod vplivom negativnih socialnih reprezentacij, zaradi tega pa šolskega uspeha romskih otrok sploh ne pričakujejo in s tem sami reproducirajo šolsko neuspešnost romskih učencev, saj se zaradi negativnih pričakovanj ustvarja dinamika neuspeha, kar pa je v zavesti učiteljev in učiteljic povsem sprejemljiva realnost.

Kot kažejo rezultati raziskovanja Irene Lesar iz leta 2005, je uspeh romskih otrok po mnenju slovenskih učiteljev najbolj odvisen od samih otrok, njihovih aktivnosti in sposobnosti. Na drugem mestu je uspeh odvisen od družine, na tretjem pa od vzdušja v učilnici in načina poučevanja (v Macura-Milovanović 2006, 31). Glede na to lahko razumemo, da se slovenski učitelji počutijo neodgovorne za rezultate romskih učencev in da uspeh najprej pripisujejo samemu otroku ter družini, iz katere prihajajo. Zanimiva je tudi razlika med mnenji učiteljev in ugotovitvami Kreka in Vogrinca, saj slednja ugotavljata, da ovire za uspešno integracijo romskih učencev v šolske institucije ne izhajajo iz dela šol, temveč iz kulturnih in socialno-ekonomskih dejavnikov ter da le-to najbolj vpliva na šolsko uspešnost, medtem ko mnenja učiteljev iz omenjene raziskave tem dejavnikom pripisujejo najmanjši pomen, največji pa samemu otroku in njegovim značilnostim (v Peček in drugi 2006, 155). Presenetljivo se tudi zdi, da učitelji socialno-ekonomskim razmeram družine pripisujejo manjši vpliv, saj so bivalne razmere bistven dejavnik za potencialno vključenost v vzgojno-izobraževalni sistem, skrb vzbujajoče pa ni nič manj tudi njihova percepcija lastne vloge. Učitelji, njihovo podajanje motivacije, uporaba ustreznih didaktičnih metod idr., so zelo pomemben dejavnik šolske uspešnosti otrok.

4.3.3 Asistenca staršev

Številni avtorji poudarjajo pomen splošne starševske vpletenosti in vpletenost staršev na šolskem področju. W. S. Grolnick in M. L. Slowiaczek (v Cugmas in drugi 2010, 51–52) opisujeta predvsem tri tipe vpletenosti staršev v šolanje in uspeh njihovih otrok. Prvi tip zaobjema odnos staršev do otrokovih šolskih in domačih dejavnosti in vedenjsko vpletenost, kot je recimo prisostvovanje roditeljskim sestankom in pomoč pri domačih nalogah. Drugi tip obsega kognitivno-intelektualno vpletenost staršev (obisk knjižnice, pogovarjanje o aktualnih

zadevah), tretji tip pa zajema t. i. osebnostno vpletenost, to je zanimanje staršev za otrokovo šolsko dogajanje, pričakovanja in vrednote, ki so povezane s šolo in izobrazbo. Montgomery (prav tam) ugotavlja, da intenzivna vpletenost staršev v šolsko delo njihovih otrok pozitivno vpliva na otrokovo delo, motivacijo in samozavest ter obvladovanje okolja. Takšno vpletenost staršev s pozitivnimi in koristnimi posledicami potrebujejo predvsem socialno ogroženi otroci in otroci socialnih manjšin, kot so recimo Romi. Ker imajo romski otroci veliko drugih težav (premagovanje jezikovnih preprek in drugo), je točka vpletenosti staršev v šolsko okolje še toliko bolj pomembna za otrokovo doseganje znanj in napredka. Aktivna asistenca staršev lahko minimalizira druge probleme, ki jih pestijo (npr. revščino) s pozitivno naravnostjo in pomočjo, z vzpostavitvijo odnosov z učitelji in drugimi starši ter s tem sooblikujejo otrokovo vedenje ter odnos do šole (Cugmas in drugi 2010, 53).

Avsec za relevantne točke, ki vplivajo na asistenco staršev, navaja tudi izobrazbo staršev, njihove vrednote in miselne strukture o pomembnosti izobraževanja, splošne socialne razmere, zdravstveno stanje, socialni status, določeno nujno stopnjo avtoritete in drugo, saj velja, da vse to bodisi pozitivno bodisi negativno vpliva na otrokov razvoj in učne dosežke. Problem pri romskih otrocih se pojavlja zaradi pogostega starševskega nesodelovanja, njihove funkcionalne nepismenosti ter nasploh nizke stopnje izobrazbe ter nevednosti o širšem svetu ter njegovem dogajanju, ustavi pa se tudi pri avtoriteti, ki je namreč v romski manjšini ni, ni pa tudi zapovedovanja nujnega obiska pouka ter posledičnega nagrajevanja/kaznovanja, ki bi vplivalo na zaznavo ubogljivosti in poslušnosti. Razlike med slovenskimi in romskimi starši se kažejo tudi pri spodbudah iz domačega okolja. Medtem ko recimo starši neromskih otrok svojim otrokom že od samega začetka nudijo spodbudno učno okolje (igračke, barvice, svinčniki, knjige, risanke), tega ne vidimo pri romskih starših. Vse to se kaže v slabi koncentraciji, nemotiviranosti, nepozornosti, pomanjkanju delovnih navad romskih učencev in posledično tudi v nemotiviranosti s strani učiteljev za delo z njimi (Avsec 1999).

4.3.4 Neredno obiskovanje pouka

Trend večanja števila vpisanih romskih otrok v osnovne šole se iz leta v leto povečuje, nenehoma pa ga spremljajo težave neobiskovanja pouka, pojavi prekinitve šolanja zaradi preselitve, sezonskega dela ali drugih razlogov (Zavratnik Zimic 2000, 843). Zaključki primerjalne študije o izobraževanju romskih otrok v Italiji, Franciji in Španiji z naslovom

OPRE ROMA iz leta 2002 govorijo, da je neredno ali pa sploh nikakršno obiskovanje pouka eden glavnih razlogov oziroma vzrokov za slab šolski uspeh in nizko izobrazbo, za socialno-emotivno nepovezanost z obdajajočim okoljem in izpostavljenost romskih otrok predsodkom in diskriminaciji. V omenjeni študiji je izpostavljena relevantnost razlikovanja pojmov odsotnosti (absence) učencev ter absentizma. Ta razlika nam prikazuje otrokove resnične možnosti rednega obiskovanja pouka. Prikazuje nam, ali je vzrok za neobiskovanje pouka romskih otrok v naravi šole ali v naravi njih samih oziroma njihove družine. Odsotnost ali absenca označuje predvsem razloge, ki izvirajo izven šole (revščina, nomadstvo, socialna segregacija) in se pojavljajo predvsem zaradi same romske narave. Vis-a-vis absenci pa pojem absentizem največkrat vključuje neuspeh v šoli, etnični pritisk, nekompatibilnost šolskih in družinskih norm ter slabe kulturne interakcije med romskimi učenci, neromskimi učenci ter učitelji. V tej študiji se je kot glavni vzrok za neredno obiskovanja pouka v večji meri prikazal vpliv absentizma in ne absenca (v Macura-Milovanović 2006, 21). Na samo šolsko uspešnost pa vpliva tudi že na sploh slab šolski uspeh romskih otrok (prav tam), kar jim samo dodatno zmanjša motivacijo in voljo do dela.

Zanemariti pa ne gre tudi dejavnikov absence, saj le-ti prav tako vplivajo na (ne)obisk šole. Izkušnje revščine na otroka in njegovo šolanje največkrat vplivajo negativno, saj se težje soočajo z obvladovanjem novih težav, težje si priskrbijo pogoje za normalno izobraževanje, kaže pa se tudi v kakovosti šolskih potrebščin, slabi obleki, plačljivih dejavnostih (hrana, izleti), slabih učnih pogojih, nemotiviranosti, slabi samopodobi in v občutku manjvrednosti, negotovosti ter nezmožnosti. Socialno prikrajšan otrok kar hitro dojame, da je postavljen nižje na socialni lestvici, da mu pripadajo slabše ocene in neuspeh kot recimo njegovemu vrstniku, ki ima boljše pogoje in je po socialni lestvici razvrščen višje (Mikuš Kos 1999, 92).

4.4 Dejavniki šolske uspešnosti in obiskovanje pouka romskih otrok

Ugotovljeno je, da normalnemu vključevanju romskih otrok v vzgojno-izobraževalni sistem prisostvuje ogromno ovir različne narave, ki so medsebojno zelo prepletene in skupaj celotno stanje samo še poslabšajo. Preprečevanje teh ovir, sliko dejavnikov za uspešno vključevanje romskih otrok v vzgojno-izobraževalni sistem in posledičen vpliv na potencialno socialno vključenost na tem področju prikazujem v nadaljevanju.

Marentič Požarnik (2000, 130) dejavnike uspešnega učenja klasificira na notranje dejavnike, ki so v samem učencu, ter na zunanje dejavnike, ki so v okolju:

1. Notranji dejavniki (v učencu):

- fiziološki dejavniki: zdravstveno stanje, senzomotorična koordinacija, stanje čutil, živčevja;
- psihološki dejavniki: stili učenja in spoznavanja, motiviranost za učenje, umske in druge sposobnosti, osebnostne lastnosti (npr. samozavest).

2. Zunanji dejavniki (v okolju):

- fizikalni dejavniki: opremljenost in oblikovanost prostora za učenje;
- socialni dejavniki: tisti dejavniki, ki izvirajo iz družbenega okolja, najprej iz družine, nato iz šole in širšega okolja.

Med notranjimi in zunanjimi dejavniki težko načrtamo jasno mejo, saj so med seboj zelo prepleteni. Zunanji dejavnik (recimo način podajanja snovi s strani učitelja) lahko postane takoj notranji, ko se ga učenec zave in vpliva na njegovo prizadevnost, samovrednotenje in občutek (ne)uspešnosti. Učenci se prav tako različno odzivajo na neuspeh že zaradi različnih vzorcev motivacije, sposobnosti, učnih strategij. Enega učenca lahko neuspeh že takoj potre, saj ga pripiše lastni nesposobnosti, drugi učenec pa lahko le-to vzame kot dodatno spodbudo, da se še bolj potruji. Vplivi zunanjih dejavnikov na notranje so močni in tudi vice-versa, notranji dejavniki lahko močno vplivajo na zunanje (prav tam).

V Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport (2008, 84) so za uspešno vključevanje romskih otrok v izobraževalno-edukativne sisteme navedli predvsem ukrepe, ki so po klasifikaciji Marentič Požarnikove predvsem zunanji socialni dejavniki:

- vpeljava t. i. »romskih vsebin« v nacionalni učni načrt (da tudi večinsko prebivalstvo spozna kulturo in tradicijo romskih ljudi),
- omogočanje učencem tako v osnovnih kot tudi srednjih šolah, da imajo na voljo izbrati tudi predmete z romskimi vsebinami (kultura, zgodovina, jezik ipd.),
- izdelava dodatnih učnih pripomočkov za pomoč pri pouku romskih otrok,
- izdelava strategije o postopni popolni integraciji romskih učencev v šolski sistem in uvedba nadzora nad izvajanjem strategije.

Za boljši šolski uspeh in obisk pouka romskih učencev je OŠ Bršljin v okviru že omenjenega inovacijskega projekta Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca izvajala razne aktivnosti, ki so se s povečanjem šolskega obiska ter z boljšo učno uspešnostjo romskih učencev izkazale za učinkovite.

Aktivnosti šole za boljši obisk (Padovan 2009):

- pred vsakim začetkom šolskega leta svetovalna služba in vsi izvajalci dodatne strokovne pomoči v romskem naselju obišejo vse učence in njihove starše,
- starše otrok, ki v šolo ne prihajajo oziroma neopravičeno izostajajo, pisno povabijo v šolo (v primeru neodziva se izvede obisk v naselju),
- o problematiki izostajanja od pouka obveščajo vse za to pristojne institucije in posameznike,
- mestna občina Novo mesto je zagotovila avtobusni prevoz iz naselja do šole s spremstvom odrasle osebe na avtobusu,
- med šolskim letom na srečanja povabijo romske starše, kjer otroke pohvalijo za obisk pouka in jih simbolično nagradijo,
- ob svetovnem dnevu Romov vsako leto pripravijo prireditev, kjer romski učenci lahko predstavijo svojo kulturo,
- že vsa leta pripravljajo dvojezična glasila in slovarje za delo z Romi,
- skupina učiteljev je tudi obiskovala tečaj romskega jezika, ki ga je organiziral Razvojno izobraževalni center Novo mesto idr.

Padovanova (prav tam) pravi, da je redno obiskovanje pouka na šoli še vedno temelj za uspeh in napredek otroka, kar pa na njihovi šoli še ni v celoti uresničeno. Za enkrat le-to ostaja še vedno zahteven problem in je pot, ki jo morajo prehoditi, še dolga.

Aktivnosti šole za boljši uspeh (Nova 2009):

- izobraževanje učiteljev in spremljanje njihovega dela,
- usmerjanje v projektno delo,
- dodana vrednost s strani knjižničarke, ki je s svojim delom knjige približala tudi romskim učencem,
- večja pozornost namenjena tudi nadarjenim učencem,

- izvajanje kreativnih delavnic, tekmovanj, predavanj za starše, nastopov na šoli idr.

Vse naštetе aktivnosti vsekakor vplivajo na potencialno povečanje obiska pouka ter s tem tudi izboljšanje učnega uspeha. Glede na vse omenjene aktivnosti lahko opazimo, da je z njimi reševala predvsem zunanje dejavnike, ki pa so nato vplivali na notranje, na motivacijo učencev, njihove učne navade idr. Ovir, ki se pa kar kopičijo in prepletajo, je veliko, delati pa je potrebno na temeljnih, zakoreninjenih ovirah. Največja ovira se zdi ta, da za Rome izobraževanje ni vrednota, temveč obveza, nuja ali celo kazen. Za njih izobrazba in zaposlitev ni motiv. Šolanje za njih ne pomeni ustvarjanje pogojev za preživetje. Dejstvo, ki to še dodatno krepi, je seveda prispevek socialnih transferjev ter razna priložnostna dela, ki jim omogočajo osnovne življenjske potrebe (Padovan 2009).

Glede na prebrano literaturo in predvsem glede na že omenjene projekte v Sloveniji za boljšo izobraženost Romov (*Strategija 2004*, projekt »Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje« ter drugi) povzemam relevantne rešitve, ki vplivajo na šolsko uspešnost in obiskovanje pouka romskih učencev, katere sem ločila na aktivnosti učenca, aktivnosti njegove družine ter aktivnosti šole, države ter širšega okolja. Še enkrat velja opozoriti, da dejavniki drug na drugega vplivajo in posledično povečajo ali zmanjšajo obisk pouka ter šolski uspeh:

Aktivnosti učenca:

- pozitiven odnos do izobraževanja,
- redno obiskovanje pouka in neodstopanje od šolanja,
- obiskovanje šolskih izletov in ekskurzij (izobraževanje ter integracija z drugimi),
- lastna motivacija ipd.

Aktivnosti v okviru družine:

- urejen mora biti romski socialno-ekonomski status (pomoč tudi s strani občin in države, vendar do določene meje, saj se ne bi smelo spodbujati zlorab socialnih transferjev),
- sprememba razmišljanja samih Romov, spremembe pri njihovih vrednotah, pozitiven odnos do izobraževanja,

- asistenca staršev pri učenju njihovih otrok v domačem okolju, njihova participacija tudi na roditeljskih in drugih sestankih,
- motivacija staršev, ki jo prenesejo tudi na otroka,
- pošiljanje otrok v šolo ipd.

Aktivnosti v okviru šole, države in širšega okolja:

- inkluzivnost romskih otrok v redne vrtce in šole (izogibanje segregaciji),
- obvezno vključevanje romskih otrok v predšolsko vzgojo, kjer se bodo predvsem socializirali, integrirali v zunanje okolje ter naučili jezika,
- večja strokovna izobraženost učiteljev/učiteljic, da bodo na pravi način (z ustrezno didaktiko) znali učne vsebine približati romskim učencem,
- motiviranje učencev s strani učiteljev in učiteljic,
- romski pomočniki, ki predstavljajo most med romskim in neromskim okoljem,
- obvezen stik z romskimi starši,
- gradnja romskim učencem prijaznega šolskega okolja,
- pripravljenost na sobivanje s strani romskih in neromskih otrok,
- odprava predsodkov s strani neromskih učencev, njihovih staršev, učiteljev/učiteljic ter drugih strokovnih kadrov (več tovrstno usmerjenih projektov) ipd.

5 EMPIRIČNI DEL

5.1 Raziskovalni vprašanja in metodologija dela

V empiričnem delu bo govora konkretno o zastavljenima raziskovalnima vprašanjema, na kratko bom predstavila šolsko uspešnost romskih učencev in njihovo obiskovanje pouka na OŠ Bršljin ter nazadnje z analizo intervjujev prikazala ključne ugotovitve. Poleg tega želim v empiričnem delu preveriti tudi ovire za uspešno izobraževanje romskih otrok, ki sem jih v teoretičnem delu natančneje opisala. Te ovire so neobiskovanje predšolske vzgoje, ne vključenost staršev v šolanje njihovih otrok, pomanjkljivosti v izobrazbi učiteljev in učiteljic ter neredno obiskovanje pouka romskih učencev. Z intervjuji želim ugotoviti predvsem specifične znotraj te šole oziroma specifične glede teh ovir. Namen ni bil poskus generalizacije, temveč pridobitev značilnosti posameznih primerov. Raziskovalni vprašanja pa sta naslednji:

Raziskovalno vprašanje 1: Kakšen je odnos do izobraževanja romskih otrok in njihovih staršev?

Raziskovalno vprašanje 2: Kakšno je splošno počutje romskih učencev v šoli? Ali jim šola nudi prijazno okolje?

Da sem dobila odgovor na raziskovalni vprašanja, sem kot najprimernejšo metodo uporabila kvalitativno metodo – polstrukturiran intervju, kjer sem imela že vnaprej postavljena splošna vprašanja, vmes pa sem se prepustila reflektivnosti za dodatna vprašanja ali podvprašanja, ki so se porajala in razvijala med intervjuji. Intervjuje sem izvedla s šestimi romskimi učenkami in enim romskim učencem iz OŠ Bršljin (eno dekle iz 7. razreda, tri dekleta iz 6. razreda, eno dekle in en fant iz 3. razreda ter eno dekle iz 2. razreda; stari od 8 do 13 let), z dvema učiteljicama iz OŠ Bršljin, z romsko pomočnico iz OŠ Bršljin ter s strokovnjakom iz CSD Novo mesto, ki dela na področju mladoletnih prestopnikov in na področju neobiskovanja osnovne šole s strani romske populacije. Za učitelje in romske učence je bil vzorec povsem naključen in prilagojen glede na nekatere omejitve (prisotnost, čas, odobritev s strani romskih staršev, pripravljenost s strani učencev idr.). Z njimi so bili intervjuji opravljeni na OŠ Bršljin, s socialnim delavcem pa v pisarni CSD Novo mesto.

5.2 Romski učenci v Osnovni šoli Bršljin ter njihova šolska uspešnost in obiskovanje pouka

OŠ Bršljin Novo mesto je medijsko vse bolj prepoznana kot »romska šola«, meseca maja leta 2005 pa je bila tudi, kot sem že omenila, mesto oziroma tarča reševanja »vsesplošne« romske problematike (Šolski razgledi 2009, 3. april). OŠ Bršljin beleži (Doberdrug 2009, 19), da je bilo šolsko leto 1972/73 prvo leto vstopa romskih učencev v OŠ Bršljin (2,2 % romskih učencev), od takrat naprej pa se je ta odstotek samo še večal in prišel do 17,1 % leta 2008/09 (za vmesna šolska leta glej *Priloga B*). Po besedah ravnateljice, pomočnice ravnateljice, pedagoginje in socialne delavke (Mežan 2012) na OŠ Bršljin romski otroci prihajajo z različnimi navadami, predznanjem, vrednotami, socialno-ekonomskim statusom, predvsem pa s slabo motivacijo, kar je primarno odvisno tudi od motivacije in spodbujanja staršev. Menijo, da se romski učenci najbolj najdejo v plesu in glasbi in da jim veliko pomeni spodbuda. Prav tako opozarjajo na nujno povezanost in sodelovanje med vrtci, šolami, centri za socialno delo, policijo, kulturnimi in nevladnimi organizacijami, uradi za zaposlovanje in še mnogimi drugimi, saj le tako lahko uspešno integriramo romske otroke v slovensko družbo.

Glede problema šolske neuspešnosti ter neobiskovanja pouka romskih učencev pa si OŠ Bršljin prizadeva, da bi stanje le-tega izboljšali. Kot navajajo pedagoški in strokovni delavci iz te šole, je šolska uspešnost ter obiskovanje pouka njihovih romskih učencev še vedno na nizki in skrb vzbujajoči ravni. OŠ Bršljin je s tem razlogom s pomočjo Zavoda Republike Slovenije za šolstvo izvajala inovacijske projekte, kar jim je omogočilo izboljšati učni uspeh njihovih romskih učencev. Pod okriljem teh projektov je šola prilagajala vsebine in cilje, iskala je ustrezne metode in oblike dela, delala na didaktičnih pripomočkih, pisala učbenike, delovne zvezke in izdelovala delovne liste. Po vsem tem romskih učencev, ki bi uspešno zaključili osnovno šolanje, ni bilo, ker so tudi uspešni učenci že prej opuščali šolo (Doberdrug 2009, 19). Inovacijski projekt Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca s strani OŠ Bršljin je po ugotovitvah analiz nekoliko pripomogel k izboljšavi učnega uspeha romskih učencev, saj je bil povprečen splošni učni uspeh pri tistih, ki so napredovali v letu 2005/06 2,02, v letu 2006/07 2,08, že 2,25 pa je bilo povprečje v letu 2007/08 (Uršič 2009, 16). Zaradi rezultatov projekta pedagoški delavci iz te šole poudarjajo, da so individualne, skupinske ter dodatne pomoči in navsezadnje sodelovanje med vsemi izvajalci (učeci učitelji, učenci, razredniki, učenci in starši) ključni oziroma so temelj za kvalitetno izvajanje projekta. Največji in resen problem pa tukaj predstavlja

neobiskovanje pouka, saj učenci zaradi tega izgubijo stik s šolo in snovjo ter hitro pozabijo že usvojena znanja. Dejstvo je, da so izboljšave glede obiska šole kratkoročne in nimajo dolgoročnega vpliva. Dogodki, ki se dogajajo znotraj romske družine in celotnega naselja (kultura – mladoletno starševstvo, običaji ob smrti, praznovanjih idr.), močno vplivajo na sam obisk šole in tako tudi uspešni otroci ne uspejo zaključiti osnovnega šolanja. Obisk učencev je v veliki meri odvisen od odgovornosti staršev, kjer pa dolgoročnih premikov ne bo, če se odnos staršev do izobraževanja ne bo spremenil (prav tam).

5.3 Predstavitev in analiza intervjujev

Z intervjuji strokovnih delavcev sem pridobila odgovore na raziskovalni vprašanji ter preverila opisane ovire za uspešno izobraževanje romskih otrok. Na podoben način sem izvedla tudi intervjuje z romskimi učenci, katere sem največ spraševala o njihovih izkušnjah, občutkih v šoli, odnosu z drugimi, njihovih željah ter razumevanju pri pouku. Tu sem lahko slišala njihove občutke, preverila razumevanje slovenskega jezika in razliko dojemanja situacij v primerjavi z učitelji in romsko pomočnico. Potrebno je poudariti, da sem pri svojem naključnem izboru učencev za intervjuje pridobila ravno te, ki šolo obiskujejo, zato je potrebno omeniti, da do tistih, ki šole ne obiskujejo ali jo obiskujejo redko, nisem imela dostopa in posledično nisem uspela pridobiti in slišati njihovih odgovorov na moja vprašanja. Prav tako velja poudariti, da imata učiteljici, ki sem ju pridobila za razgovor, v svojem razredu od štiri do šest romskih učencev, ki pa se z ostalimi učenci zelo razumejo in radi hodijo v šolo, tako pa spet nisem imela priložnosti izvedeti mnenj in dogajanj določenih drugih učiteljev/učiteljic, ki imajo romske otroke v svojih razredih, ki pa se morda z ostalimi vrstniki ne razumejo in morda tudi večkrat od pouka izostanejo.

Pomen predšolske vzgoje

Pomen predšolske vzgoje se je preko literature in intervjujev izkazal za pomemben dejavnik šolske uspešnosti. Dejstvo je, da bi bila minimalno dve leti potrebna integracija romskih otrok v vrtnice tudi z neromskimi otroci, kjer bi se predvsem socializirali in naučili pravih osnov slovenskega jezika, saj se predznanje jezika ter socializacija kažeta kot nujna

pogoja za normalen vstop v primarno izobraževanje. Vsi strokovni delavci² so poudarili (izjema je eden izmed njih, kateri meni, da so učni načrti in vsebine primerni ter da jih učitelji romskim učencem znajo prilagoditi), da so vsebine učnih načrtov nekoliko prezahtevne za romske učence, saj le-ti nimajo ustreznega predznanja, manjka jim znanje jezika in pa splošne razgledanosti. Morda še nekako gre v prvi triadi, v drugi triadi pa se vsebine širijo, so zahtevnejše in zato toliko bolj prezahtevne za romsko populacijo otrok. Pri jeziku jim veliko pomagajo učitelji in njihova romska pomočnica. Ta jim najbolj pomaga pri premostitvi jezikovnih preprek, z njimi se uči tudi posebej z dodatnimi urami, uri znanje, pomaga pri domačih nalogah itd. Vsi strokovni delavci vključevanje romskih otrok v predšolsko vzgojo tudi z drugimi otroci izpostavijo kot bistveno, izpostavila pa bi predvsem eno mnenje izmed njih:

Jaz mislim, da bi morali otroci pred vstopom v šolo nujno biti vključeni v vrtec, kjer bi se učili jezika, osnovnih življenjskih navad, delovnih navad, da bi to pridobivali. Lahko znotraj njihovega naselja ob sodelovanju staršev. Ne samo, da pridejo na govorilne, ampak, da so aktivno vključeni, kot neke vrste kuhinjska delavnica recimo ali pa pospravljanje, urejanje naselja recimo, enega dela. In pa jezik. Da govorijo slovensko, da poznajo besede slovenske, ker ko pride v 1. razred in ne pozna jezika, kje so potem še socializacija in druge stvari (ZAP_ŠOLA-2-Ž).

Ali šola romskim učencem nudi prijazno okolje?

Šola si z raznimi aktivnostmi in projekti prizadeva vsem učencem nuditi prijazno okolje, kjer naj bi se otrok dobro počutil, z veseljem se vračal in rad učil. Intervjuvani strokovnjaki menijo, da šola romskim otrokom nudi prijazno okolje, saj za otroke veliko naredi, jim nudi učno pomoč, vedno so jim na voljo ipd. Vsi intervjuvani romski učenci se po odgovorih sledeč v šoli počutijo dobro. Kaj pa na njihovo počutje vpliva? Vsekakor vplivajo tako zunanji (iz okolja) kot notranji dejavniki, ki so v samem učencu. Pomemben je njegov odnos do izobraževanja, odnos do izobraževanja njihovih staršev (če ji spodbujajo k učenju, jih pošiljajo v šolo ali jih pri vsem zavirajo), pomemben je odnos učiteljev do otrok ter odnos z vrstniki.

---

² V nadaljevanju pri analizi intervjujev navedbo strokovnjak vedno uporabljam v moški obliki in velja tudi za osebo ženskega spola (zaradi večje mere anonimnosti).

Razlika med razredno in predmetno stopnjo

Romski učenci, ki sem jih intervjuvala, pravijo, da se z ostalimi sošolci in sošolkami dobro razumejo, podobno pa sta povedali tudi obe učiteljici, kateri sta specifično za svoj razred govorili o prijetnem vzdušju med sošolkami in sošolci ter o medsebojni sprejetosti. Eden izmed intervjuvanih strokovnjakov pa je na drugi strani s širšega vidika mnenja, da se romski otroci držijo bolj zase, neromski pa zase, vendar sovražnosti med njimi v večini primerov ne opaža, tesnih prijateljstev pa prav tako ne. Če je medsebojna nesprejetost še vedno velik problem, je na tem področju treba še dodatno graditi, saj vpliva na otrokovo počutje, interes in motivacijo. Morda bi bilo tukaj potrebno izpostaviti razred v katerem je učenec. Če je učenec še v razredu, kjer je stalno prisotna samo ena učiteljica, katera ima do vseh korekten in enakovreden odnos, če vsakega posameznika sprejema takšnega kot je in če med učence širi pozitivno energijo ter medsebojno sprejemanje, se tudi vsak učenec posebej počuti sprejetega in zaželenega. Tako so odnosi boljši, pozna pa se tudi na počutju in interesu vsakega učenca posebej. Ker se učitelji na predmetni stopnji menjavajo, se ta neposreden stik in zaupanje ne razvije v tolikšni meri, lahko se izgubi, od vseh učiteljev in učiteljic ne dobivajo istih vibracij, kar pa lahko vpliva tudi na odnos med vrstniki ter njihovo počutje v šoli. Po besedah enega izmed strokovnjakov občasno pridejo tudi generacije, ki ne želijo sprejemati romske kulture in si ne želijo izvedeti nič o njih. Takšnih se ne more in ne sme prisiliti, da jih zanima, zato pa je potrebno poiskati druge načine, da se bodo medsebojno sprejemali in v razredu dobro počutili. Ena od učiteljic pravi, da ima trenutno razred, kjer so vsi učenci drug na drugega navezani in se veliko družijo med seboj:

Konkretno v mojem oddelku so se ti romski učenci in pa ostali učenci zelo dobro ujeli in so drug na drugega zelo navezani in je tudi to eno vodilo, da tudi zaradi tega radi prihajajo v šolo, da so med sošolci sprejeti in pa, da so navezani na ostale sošolce (ZAP_ŠOLA-1-Ž).

Glede počutja romskih učencev v šoli intervjuvani strokovnjaki opazijo podobno, vendar povsem drugače, kot so povedali sami romski učenci:

Tako je na površju, ja dobro. Ko pa vidi stiske, recimo dekleta v višjih razredih, one se po romsko že poročajo, rojevajo potem tam pri 13, 14 letih. Tukaj pridejo urejene, tam doma oblečejo tiste romske cunje, nekatere, marsikatero dekle, tudi ko smo po naselju

včasih hodili, vidiš čisto drugačnega otroka in pa mislim, da odvisno spet od posameznika. Koliko je uspešen, koliko učitelji pritiskamo na njih, kako mu nekdo prisluhne, doživlja pa stiske sigurno. Tudi tiste punce, ki bi nekaj rade od sebe, pa potem mi želimo, tukaj vidijo neko možnost, recimo marsikatera si želi postati vzgojiteljica. Ko pa pridejo domov, spet starši imajo druge načrte – poročiti se in tako naprej. Tako da ta njihov sistem, vrednote jih razdvajajo. Tako, da so zmedeni (ZAP_ŠOLA-2-Ž).

Odnos učiteljev

Ustrezna izobrazba oziroma usposobljenost učiteljev za učinkovito delo z romskimi učenci je relevantnega značaja in tudi ključ do njihove šolske uspešnosti in do tega, da jim nudijo prijazno okolje, ključen pa je tudi njihov odnos do otrok, saj je pomembno, kakšno klimo v razredu ustvarjajo, kakšno zunanjo motivacijo dajejo otrokom, koliko potrpežljivosti in volje imajo ter drugo. Do vseh otrok mora učitelj/ica imeti enak odnos, saj sleherni otrok (romski ali neromski) čuti, kako je (ne)sprejet z njegove/njene strani. Vsi intervjuvani učenci svoje razumevanje z učitelji opisujejo kot dobro, prav tako pa so mnenja, da se učitelji do njih vedejo enako kot do ostalih učencev. V okviru že omenjenega projekta OŠ Bršljin je pri aktivnostih šole za boljši uspeh vsakega posameznega učenca omenjeno tudi dodatno izobraževanje učiteljev za učinkovito delo, kar pomeni, da so se učitelji iz te šole dodatno izobraževali in didaktično izpopolnjevali.

In jaz lahko rečem, da na naši šoli je kar veliko te prizadevnosti, da si tudi prizadevamo, da bi ti učenci bili čim bolj uspešni (ZAP_ŠOLA-1-Ž).

Prav tako na njihov odnos do romskih otrok vpliva učiteljevo poznavanje same romske kulture, tradicije in zgodovine. Iz intervjujev je razvidno, da imata učiteljici do svojih učencev pozitiven odnos, kar pogojuje tudi njuno poznavanje njihove kulture, tradicije, načina življenja, dodatna strokovna usposobljenost ter lastna pozitivna naravnost do te populacije. Ena izmed učiteljic svoj odnos do romskih učencev opiše tako:

Jaz jih sprejemam takšne kot so. Zame so vsi otroci otroci, ne glede na to kje izhaja. Sem pa tudi človek, kateremu se romski učenci in tudi drugi pogosto zatečejo, tako, da

vejo, da jih sprejemam in se mi zdi, da imam kar en tak občutek za zapostavljene, odrinjene otroke. Vedno izvem veliko ozadja tudi. Tako, da se mi zaupajo (ZAP_ŠOLA-2-Ž).

Po drugi strani pa se pri odgovoru od enega izmed intervjuvanih strokovnjakov kaže, da ne gre nujno le za pozitiven odnos do Romov, ampak jih delno vidijo tudi kot tiste, ki jim jemljejo čas za druge učence, saj morajo ogromno energije in truda vložiti ravno v romske učence:

Na račun romskih otrok so žal neromski pogosto prikrajšani. Mnogo časa porabimo za motivacijo romskih otrok, namesto, da bi gradili na tistih učencih, ki želijo, ki so sposobni več in nam ti pobirajo preveč energije. In če potem še ni nekega dolgoročnega rezultata, mnogo preveč ur, preveč ljudi, preveč časa, naše energije je namenjenega za to (ZAP_ŠOLA-2-Ž).

Ker se OŠ Bršljin še vedno ogromno ukvarja s politikami in strategijami za povečanje obiskovanja pouka in posledično z reševanjem šolske neuspešnosti romskih učencev, se je potrebno vprašati ali so politike sploh ustrezne, primerne, če ne prikazujejo dolgoročnih pozitivnih učinkov. Šola je očitno storila že ogromno, pa vendarle, ali je to dovolj? Zakaj se recimo prekmurska regija lahko pohvali z dolgoročnimi premiki, dolenjska regija pa ne? Morda v slednji regiji ni dovolj angažiranosti, ki je potrebna, da bi se kulturni vzorec pri Romih spremenil? Morda se delajo napačni gibi in je potrebno iti še dlje, preko določenih meja? Morda morajo učitelji iti preko meja svojih obveznosti in dejansko narediti nekaj več? To, kar so naredili v Prekmurju, ko so z neposrednim delom z Romi dosegli pozitivne rezultate, bi morda lahko bilo dobro vodilo, dobra praksa tudi za dolenjsko regijo. Vendar pa, koliko so novomeške šole pripravljene iti preko običajnega šolskega dela? Eden izmed strokovnjakov je v intervjuju podal podobno idejo, kot jo je izvajalo Prekmurje (v primeru, če je katerikoli romski učenec ali učenka manjkal/a, je nekdo iz šole vsak dan hodil pogledat, kje se učenec/učenka nahaja in zakaj manjka ter v primeru neopravičenega izostanka otroka takoj pripeljal v šolo), le v nekoliko drugačni obliki:

Mi bi potrebovali ene prostovoljce, pa ni rečeno socialne delavce. Za mene je človek, ki bo imel prvič eno zavest, drugič pa en občutek, en feeling, da bo tja hodil

vsakodnevno in bo rekel: 'Poslušaj, zakaj pa danes tvojega otroka ni v šolo?'
(ZAP_CSD-1-M).

Odnos neromskih staršev

Koliko šola romskim učencem nudi prijazno okolje, se kaže tudi v šolskih strategijah in odnosu do Romov s strani neromskih staršev in njihovih otrok. Kot je v intervjuju povedal eden izmed strokovnjakov, naj bi bilo poznavanje romske tradicije, zgodovine, njihovega načina življenja ter drugih specifik s strani laične publike »zelo površno, nenatančno ter opredeljeno z nekimi stereotipnimi predstavami ter pod vplivom širše družbene skupnosti« (ZAP_CSD-1-M), kar odseva tudi njihovo vedenje ter odnos. Konkreten primer se je zgodil na omenjeni šoli OŠ Bršljin, katera je ravno na pobudo neromskih staršev izvedla že omenjeni »Inovacijski model«, saj so želeli, da se romske otroke porazdeli po vseh šolah, ker negativno vplivajo na kakovost pouka. Tudi Macura-Milovanovičeva (2006, 20) v svojem delu, kot sem omenila že v teoretičnem delu naloge, nestrpnost neromskih staršev opredeljuje za oviro uspešnega izobraževanja romskih učencev. Pri omenjenem inovacijskem modelu je ključno dejstvo, da se je OŠ Bršljin spustila na raven, kjer so romske otroke segregirali z namenom prilagoditve načina učenja in podajanja vsebin, saj so potrebovali dodatno strokovno učno pomoč. O tem se je govorilo in pisalo veliko, predvsem pa so mediji in nekateri strokovnjaki strategijo označili za neprimerno in diskriminatorno. Temu so se sprva uprli tudi romski starši, ki pa so kmalu popustili, saj so jih prepričali, da je to najboljša rešitev. Verjetno ni potrebno posebej poudariti, kako je nestrpnost neromskih staršev vplivala na počutje romskih učencev, njihov odnos do učenja, njihovo samozavest (da so ločeni od ostalih, ker so slabši in negativno vplivajo na svoje sošolce in sošolke), motivacijo in tudi interes do izobraževanja ter obiskovanja pouka. Ali je bila segregacija res pravi korak k izboljšanju izobraževalne strukture romskih učencev na OŠ Bršljin? Mar ne pomeni segregacija po literaturi in praksi sledeč že sama po sebi ne vključevanje? Kot je povedala Macura-Milovanovičeva (2006, 19), se izključenost iz izobraževalnega sistema poleg neobiskovanja pouka, opuščanja šole in drugih zadev kaže ravno v segregaciji, katera se je v praksi že večkrat izkazala za neustrezno.

Asistenca in odnos romskih staršev do izobraževanja

Na samo počutje romskih učencev ter hkrati tudi na njihov odnos do izobraževanja, interes, šolski obisk in posledično na šolski uspeh pa ima velik vpliv tudi odnos njihovih staršev do izobraževanja ter asistenca, vključenost, pomoč pri otrokovem izobraževanju, učenju. Kot je bilo ugotovljeno v literaturi, tudi strokovnjaki, ki sem jih intervjuvala, omenjajo pozitiven vpliv vpletenosti staršev v šolsko delo njihovih otrok, saj pozitivno vpliva na otrokovo motivacijo, samozavest in obvladovanje okolja. Eden izmed intervjuvanih strokovnjakov meni, da so »starši tisti poglobitni dejavnik, ki bi lahko ogromno prispeval k izboljšanju tudi izobrazbene strukture romskih otrok« (ZAP_CSD-1-M). Prav tako omenja pomen izobrazbe staršev, saj meni, da starši že zaradi pomanjkanja izobrazbe nimajo nobene širine, ki bi jo lahko prenesli na otroka (kar omenja tudi Avsec 1999). Tako se v šoli srečujejo s starši, ki imajo negativen odnos do izobraževanja in pa s starši, ki imajo pozitiven odnos do izobraževanja. Ugotovila sem, da na njihov odnos do izobraževanja vpliva tudi njihovo zaupanje v učitelje in celotno šolsko institucijo. Če učitelju zaupajo, potem bodo tudi prej poslali otroka v šolo. Zato se zdi vzpostavljen stik s starši bistven dejavnik, ki vpliva na prisotnost učenca pri pouku. Dva intervjuvana strokovnjaka imata glede odnosa do izobraževanja staršev romskih otrok pozitivno mnenje:

Mojih konkretno dober. Vsi bi radi, da bi otroci bili nekaj, da napredujejo razred in da tudi nekaj znajo. Se učijo z njimi in jih popoldne tudi pošiljajo na učne ure. Ker spet sodelujemo z učečimi zaposlenimi tam, kaj, kako, brez timskega dela ni uspeha, tukaj sploh ne. Če bi vsak po svoje, potem škoda (ZAP_ŠOLA-2-Ž).

Eden izmed intervjuvanih strokovnjakov, ki zadevo vidi nekoliko širše in odnos romskih staršev do izobraževanja ocenjuje predvsem z vidika pošiljanja otrok v šolo, pa meni nekoliko drugače:

Zelo, zelo slab. Nekateri ja, drugač pa v večini zelo, zelo slab. Ker imamo tukaj na naši šoli tudi probleme z neobiskovanjem osnovne šole. Sploh ne hodijo redno v šolo, tako da se mi zdi, da iz tega stališča lahko pol izvemo, da imajo slab. V šolo jih ne pošiljajo (ZAP_ŠOLA-3-Ž).

Dva intervjuvana strokovnjaka menita, da na ta odnos veliko vplivajo denarne pomoči, ki so nekoliko destimulativne, saj jim drugega načina za preživetje ni potrebno iskati. Eden izmed razlogov, da starši otroke pošiljajo v šolo, je že omenjen ukrep s strani Centra za socialno delo, kjer jim v primeru neobiskovanja pouka denarno pomoč odvzamejo in tako težje funkcionirajo. Eden izmed strokovnjakov meni, da se stanje glede odnosa staršev do izobraževanja spreminja v pozitivno, čeprav izredno počasi. Dejstvo je, da je odnos staršev do izobraževanja izredno pomemben in ključen za odpravo prvega razloga šolske neuspešnosti, ki je odsotnost od pouka. Krek (2005, 7–8) je mnenja, da imajo finančne spodbude predvsem dva negativna učinka. Prvi je ta, da negativno vpliva že na večinsko prebivalstvo, ki teh finančnih spodbud nima pa vseeno pošiljajo svoje otroke v šolo, druga pa ta, da s tem pri Romih ne spreminjamo njihovih navad in vzorcev, jih ne prepričamo, da je izobrazba pomembna in da je nujno, da se otrok izobražuje za svojo prihodnost, temveč je učinek nasproten. Pošiljajo otroke v šolo, ker morajo, da bodo prejeli denarno pomoč. Ali je to prava smer reševanja? Glede na to, da se ne dela na zakoreninjenih ovirah, kot so kulturne in vrednotne razlike, se dolgoročno gledano odsotnost od pouka romskih otrok ne bo bistveno zmanjšala. Če pa bi se to rešilo, kot pravi Krek (prav tam), pa bi lahko bil to, po besedah učiteljev in strokovnjakov, odpravljen prvi razlog šolske neuspešnosti; otroci bi obiskovali pouk, ker bi to želeli sami in ker bi to želeli njihovi starši, ne pa zato, ker morajo in zato, da bi prejeli denarno pomoč. Eden izmed intervjuvanih strokovnjakov pravi, da je odnos staršev do izobraževanja pozitiven le na pogovorni ravni, dejansko pa je še vedno negativen:

Je pozitiven le na pogovorni ravni. Namreč, ko se o tem pogovarjamo, da bi bilo v redu, če bi njihovi otroci redno obiskovali OŠ, da bi jim bilo kasneje v življenju lažje kot njim, se seveda s tem strinjajo. Tudi obljubijo, da bodo svoje otroke redno pošiljali k pouku. Je pa dejstvo, da je potem v realnosti popolnoma drugače. Otroci od pouka izostajajo, opravičeno ali neopravičeno, se v vsakem primeru podijo po naselju. Ko pa vprašaš, zakaj je temu tako, pa starš odgovori z različnimi odgovori – češ, da ravnokar odšel, da ga ni niti videl ali pa otroka napodi v hišo in nič ne reče. Je pa seveda nekaj svetlih izjem, katerih otroci redno obiskujejo OŠ in ti imajo tudi rezultat (ZAP_CSD-1-M).

Ugotovljeno je tudi, da so romske vrednote zelo drugačne od vrednot Neromov, kar seveda vpliva na njihov odnos do izobraževanja, saj jim izobraževanje ne pomeni nikakršne

vrednote. V večini naj bi bile njihove vrednote predvsem svoboda, materialna plat življenja ter denarna socialna pomoč (ZAP_CSD-1-M).

Dejstvo je, da se glede na besede strokovnjakov odnos staršev do izobraževanja spreminja in da je asistenca staršev zelo pomembna za boljši učni uspeh otrok in pred tem sploh ključna, da otrok pride v šolo. Veliko je romskih staršev, ki so neodgovorni in neskrbni glede pošiljanja otrok v šolo, vendarle pa so premiki bodisi zaradi potencialne izgube socialne pomoči bodisi zaradi njihovega lastnega interesa, da se njihov otrok česa nauči in da zna brati in pisati. Veliko je tudi izjem, kjer starši močno vztrajajo, da njihov otrok vsakodnevno obiskuje šolo, to pa je seveda odvisno od vsakega posameznika, njegovega razmišljanja, njegove izobrazbe in trenutnega položaja:

Se pa recimo spomnim enega očeta pred leti nazaj, mislim, da je zdaj punčka v 5. razredu, ko jo je vsak dan spremljal v šolo, punčka je jokala tukaj, da ne bo, ampak on je vztrajal in je ta punčka zdaj v 5. razredu. Ali pa v letošnjem šolskem letu imam enega učenca, sicer ponavljavec 1. razreda je bil zato, ker v 1. razredu ni želel hodit v šolo. In se tudi spomnim, ta oče, kolikokrat je tudi presedel tu na hodniku, da je bil otrok v šoli. Recimo je vztrajal, da otrok prihaja v šolo. Medtem ko zdaj rad pride v šolo, rad hodi v šolo. Tako, da mogoče je bil takrat še eno leto premlad, da ni bil še toliko dozorel za šolo in če bi oče takrat odnehal in vrgel vse v stran, bi rekla, da mu ne bi bilo nič do izobraževanja njegovega otroka, mogoče tudi tega ne bi bilo, da bi otrok zdaj rad prihajal v šolo. Tako, da je tudi iz njihove strani tudi nekaj narejeno, da pošiljajo svoje otroke v šolo (ZAP_ŠOLA-1-Ž).

Ovire za uspešno izobraževanje in dejavniki šolske uspešnosti romskih učencev

V teoretičnem delu je o ovirah za uspešno izobraževanje romskih otrok že veliko napisanega, nekatere izbrane ovire pa sem v empiričnem delu, kot je razvidno v analizi, tudi preverila, prav tako pa so se razjasnili dejavniki šolske uspešnosti. Kakšne ovire za uspešno izobraževanje romskih učencev vidijo strokovni delavci? Kateri dejavniki šolske uspešnosti se pa njim zdijo najpomembnejši? Eden izmed strokovnjakov vidi oviro predvsem v tem, da imajo Romi premalo prednosti, da jih prevečkrat označijo za lenuhe (tudi tiste, ki imajo voljo

do izobraževanja in dela), da nimajo vpogleda v prihodnje, če bodo res dobili poklic, za katerega se učijo:

Enostavno Rom si in velikokrat se zgodi, Rom si in ne boš prišel v to službo in konec, pika (ZAP_ŠOLA-3-Ž).

Ostali intervjuvani strokovnjaki imajo med seboj podobna mnenja, saj vsi kot veliko oviro navajajo okolje, ki naj bi bilo tisto, ki otroka posrka vase, ga zavira in omejuje. Dva izmed njih oviro za uspešno izobraževanje vidita še dodatno v državni podpori, saj se jih s tem samo dodatno spodbuja, da jim ni potrebno iskati drugih načinov za preživetje:

Okolje, iz katerega izhajajo. Žabjak je preveliko, preobsežno okolje, prevelika masa Romov in mislim, da jih to okolje posrka vase. V glavnem okolje, pa neka, ne vem, ali politična ureditev ali sistem socialnih pomoči, karkoli. Pač, oni izkoristijo to, kar jim država nudi in neumni bi bili, če ne bi. No, jaz tako mislim. Mislim, da bi bilo potrebno marsikaj urediti drugače. Tudi te socialne pomoči. Jaz mislim, da bi se nekaj že našlo za ljudi, ki se želijo potegniti iz tega socialnega dna, da bi morala to država spodbuje, ne pa podpirati lenobe, nedela in goljufij. Mogoče malo kritično, ampak realno (ZAP_ŠOLA-2-Ž).

Eden izmed strokovnjakov poleg okolja vidi ovire še v preseljevanju Romov iz kraja v kraj, v nizkem socialno-ekonomskem statusu, v zdravstvenih težavah, v nepoznavanju slovenskega jezika, v neodgovornosti staršev in pa v samem odnosu do izobraževanja, ko v izobraževanju ne vidijo nobene vrednote. S slednjim pa se strinja še eden izmed strokovnjakov, saj meni, da so njihove drugačne vrednote zelo velika ovira. Če te specifikke združimo, lahko ugotovimo, da naj bi po mnenju strokovnih delavcev ovire za uspešno izobraževanje romskih učencev izhajale predvsem iz narave Romov, kar v teoriji prepoznamo pod pojmom absenca (neobiskovanje pouka zaradi narave Romov). Nasprotno tem mnenjem se je v že omenjeni primerjalni študiji OPRE ROMA iz leta 2002 za večjo oviro pokazal vpliv absentizma, kjer vzroki za neobiskovanje pouka tičijo predvsem v naravi šole.

Kot dejavnike šolske uspešnosti romskih otrok so vsi strokovni delavci na prvo mesto postavili redno obiskovanje pouka, edino eden izmed njih je na prvo mesto postavil motivacijo doma in motivacijo otroka, ki je po njegovem mnenju pogoj, da otrok v šolo sploh

pride. Redno obiskovanje pouka po mnenju strokovnih delavcev najbolj pogojuje boljšo šolsko uspešnost romskih učencev, kar je bilo ugotovljeno tudi v teoretičnem delu pri zaključkih že omenjene primerjalne študije OPRE ROMA iz leta 2002. Razvidno je, da vsi strokovnjaki med najpomembnejše dejavnike šolske uspešnosti romskih učencev uvrščajo ravno tiste, ki ciljajo na aktivnosti samega učenca ter njegove družine, kar bi lahko podprla tudi že omenjena raziskava Lesarjeve iz leta 2005, saj se je tudi tu na nek način pokazalo, da učiteljici, romska pomočnica in tudi strokovnjak iz CSD menijo, da je uspeh romskih otrok najprej odvisen predvsem od njih samih, če bodo v šolo sploh prišli, in od njihovih staršev. Odnos do izobraževanja družine vpliva na odnos do izobraževanja njihovih otrok, vpliva na njihovo motiviranost, (ne)obisk pouka, njihov interes in počutje v šoli, vse to pa se nato prepleta tudi z odnosom učiteljev, vrstnikov, celotne šole, kakšni pristopi se uveljavljajo, način učenja in podajanja vsebin ipd. Vse to se med seboj zelo prepleta, ključ pa se nahaja predvsem v samih Romih, brez katerih se ne da rešiti ničesar.

6 ZAKLJUČEK

Z diplomsko nalogo sem želela ugotoviti, preveriti in pojasniti ključne razloge in ovire, ki vodijo do šolske neuspešnosti in neobiskovanja pouka romskih otrok ter prikazati sliko dejavnikov šolske uspešnosti in obiskovanja pouka. Poleg tega sem se spraševala tudi o samem počutju otrok v šoli, o njihovem odnosu do izobraževanja, o odnosu do izobraževanja s strani njihovih staršev in ali šola romskim učencem nudi prijazno okolje. Ker se problematika socialne izključenosti romskih otrok na področju izobraževanja pojavlja že dolga leta, sem s svojo nalogo želela opozoriti tudi na nekatere ključne dejavnike, katerim bi v prihodnje morda bilo potrebno nameniti več pozornosti.

S pomočjo teorije in kvalitativne metode sem prišla do ugotovitve, da OŠ Bršljin po eni strani nudi romskim učencem prijazno okolje, saj si na različne načine prizadevajo, da bi bili učenci uspešni in da bi v čim večjem številu obiskovali pouk, ki je po mnenju vseh strokovnih delavcev temelj za šolsko uspešnost. Zelo pomembni so tudi ostali dejavniki, kot so recimo odnos učiteljev in učiteljic do učencev, odnos med vrstniki in pa odnos s strani neromskih staršev, ki prav tako vplivajo na (ne)ugodno šolsko klimo. Po drugi strani pa se pojavlja tudi vprašanje, če so uporabljene strategije primerne in ustrezne za reševanje te problematike, ali je pa morda potrebno delati bolj na drugih ovirah, ki so bistveno bolj relevantne za dolgoročne učinke. Konkretno na njihovi šoli so premiki zaznani, obisk pouka je nekoliko večji kot pred leti, vprašanje pa se pojavi glede kakovosti strategij in ali je načrtovana pot res ustrezna. Da pa otrok šolski prag sploh prestopi, so za to v največji meri starši tiste odgovorne osebe, ki morajo svoje otroke pošiljati v šolo, jih poučiti o pomenu znanja in kot tista zunanja motivacija, ki otrokom vzbudi notranjo, lastno motivacijo ter interes do dela in učenja. Če starši opravljajo svojo vlogo, se to pozna tudi na otrokovi šolski uspešnosti. Če pa starši svoje vloge ne opravljajo oziroma je ne opravljajo zadovoljivo, pa se le-to kaže v samem neinteresu otrok do obiskovanja pouka in pripravljenosti na delo. Ena od ugotovitev je seveda ta, da nekateri starši ne opravljajo svoje vloge ravno zaradi tega, ker jim izobraževanje ni vrednota. Prav tako večina svoje otroke pošilja v šolo zgolj zaradi obveze in zaradi potencialne izgube državne socialne podpore. Dejstvo je, da bi odnos staršev do izobraževanja moral biti čim bolj pozitiven, saj je tako lahko posledično pozitiven tudi odnos otrok. Eno izmed ključnih ovir za šolsko uspešnost predstavlja tudi predšolska vzgoja. Otroci bi morali vsaj dve leti obiskovati vrtec skupaj z ostalimi vrstniki, kjer bi se naučili predvsem jezika in socializacije. Tudi takrat bi romski starši morali biti že vključeni v dogajanje njihovih otrok

na pragu z drugo kulturo. Ker pa jih večina ne obiskuje oziroma obiskuje le romski vrtec, se to pozna tudi v šoli.

Obiskovanje pouka, zunanjo in notranjo motivacijo, korekten odnos do otrok s strani pedagoških kadrov, pozitivne spremembe pri odnosu staršev do izobraževanja, sprejemanje pravil in norm, pripravljenost na delo v šoli, učenje, predšolsko vzgojo (in znotraj tega urjenje jezika ter socializacija), romskega pomočnika in ostalo dodatno strokovno pomoč, ustrezne bivalne pogoje ter okolje, ki bi otroku dovoljevalo biti izobražen, bi izpostavila kot najbolj ključne dejavnike šolske uspešnosti novomeških romskih otrok.

Ker se zdi asistenca staršev zelo pomembna, bi bil moj predlog za nadaljnje raziskovanje, ki bi omogočal večji vpogled v odnos do izobraževanja staršev romskih otrok, opravljanje intervjuja z njimi. Tako bi se dobilo več informacij o tem, ali čutijo sploh kakšno odgovornost za to, da so njihovi otroci v šoli, kako sploh vidijo svojo vlogo, kakšne vrednote imajo, kaj znanje pomeni njim ipd.

Svoje delo zaključujem z mislijo, da dokler ne bo prišlo do konkretnih premikov v mišljenju in vrednotah romskih staršev, tudi otroci ne bodo dojeli pravega pomena izobraževanja in osnovne šole ne bodo uspešno zaključevali. Delati bo potrebno predvsem na spreminjanju navad in vzorcev romske populacije, pa četudi bo potrebno vsak dan hoditi v naselje spraševati kje so otroci in zakaj jih ni v šolo. Premiki se že dogajajo, odnos staršev romskih otrok se spreminja, kljub temu pa še dve tretjini Romov v Novem mestu deluje na tak način, kot je že v Trdinovih časih ciganski starešina Miha dejal: »Kar se vam zdi krivično in škodljivo, to smatramo mi za pravo in koristno, kar mislite vi, da je črno, je za naše oči belo« (Doberdrug 2009, 27).

LITERATURA

Avsec, Tatjana. 1999. Romski otrok. V *Različnim otrokom enake možnosti*, ur. Anica Mikuš Kos, 101–113. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.

Baranja, Samanta, Romana Bešter, Milan Brajnik, Branka Bukovec, Konstantin Friedreich, Suzana Geržina, Renata Globevnik, Danijel Grafenauer, Jerneja Jager, Miran Janežič, Barbara Kejžar, Vera Klopčič, Maja Koretič, Nataša Krese, Matej Križanič, Andreja Luštek, Mojca Medvešek, Janez Pirc, Dalibor Radovan, Jožica Repše, Urška Štremfel, Kea Udovič, Tatjana Vonta in Miran Komac, ur. 2010. *Dvig socialnega in kulturnega kapitala v okoljih, kjer živijo predstavniki romske skupnosti: projektna knjiga*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. Dostopno prek: <http://www.inv.si/DocDir/Publikacije-PDF/Projektna%20dokumentacija/ProjKnjigaLEK.pdf> (12. februar 2012).

Cugmas, Zlatka, Branka Čagran in Antonija Levart. 2010. Vpletenost staršev v šolanje njihovih osnovnošolskih otrok. *Šolsko polje; od otroštva do novejših strategij šole in znanosti* XXI (3–4): 51–67.

Doberdrug, Marija. 2009a. Šolanje romskih učencev v Osnovni šoli Bršljin. V *Bršljinski ostržki; ob zaključku triletnega inovacijskega projekta Model učinkovitega učenja in poučevanja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca v Osnovni šoli Bršljin – zbornik prispevkov*, ur. Marija Doberdrug, 19. Ljubljana: prijatelj & prijatelj d.o.o.

--- 2009b. Ugotovitve, sklepi in zaključki. V *Bršljinski ostržki; ob zaključku triletnega inovacijskega projekta Model učinkovitega učenja in poučevanja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca v Osnovni šoli Bršljin – zbornik prispevkov*, ur. Marija Doberdrug, 27–28. Ljubljana: prijatelj & prijatelj d.o.o.

Državni svet Republike Slovenije. 2004. *Problematika ekonomsko-socialne integracije Romov v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.dsrs.si/dejavnost/posveti/posvet_01072004/ZapisPosveta.pdf (20. julij 2012).

Evropski socialni sklad. 2012. *Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje*. Dostopno prek: <http://www.eu-skladi.si/skladi/primeri-dobrih-praks/op-ropi/uspeno-vkljuevanje-romov-v-vzgojo-in-izobraevanje> (20. julij 2012).

Horvat Muc, Jožek. 2011. *Romska skupnost v Sloveniji: zgodovina in kultura Romov*. Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije: Romani Union.

Ignjatič, Jasna. 2009. Mnenje vodje inovacijskega projekta v prvem letu izvajanja. V *Bršljinski ostržki; ob zaključku triletnega inovacijskega projekta Model učinkovitega učenja in poučevanja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca v Osnovni šoli Bršljin – zbornik prispevkov*, ur. Marija Doberdrug, 13–14. Ljubljana: prijatelj & prijatelj d.o.o.

Kleibencetl, Janko. 2004. *Del Tuha, Romski pozdrav*. Murska Sobota: Podjetje za promocijo kulture Franc–Franc d.o.o.

Klopčič, Vera. 2004. *Evropa, Slovenija in Romi*. Dostopno prek: http://www.ds-rs.si/dejavnost/posveti/posvet_01072004/VeraKlopacic.doc (28. januar 2012).

Krek, Janez. 2005. Izvedbeni model izobraževanja romskih učencev za OŠ Bršljin. V *Če ne boš priden, te bomo dali Slovincem*, ur. Sabina Autor in Roman Kuhar, 6–16. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Lukač, Helga in Romeo Varga. 2007. *Kulturne značilnosti Romov-na kratko!* Murska Sobota: Regionalna razvojna agencija Mura.

Macura-Milovanović, Sunčica. 2006. *Otroci iz Deponije: pedagoški vidiki vključevanja romskih otrok v izobraževalni sistem – analiza akcijskega eksperimenta*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Marentič Požarnik, Barica. 2000. *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.

Mayes, D., J. Berghman in R. Salais. 2001. *Social Exclusion and European Policy*. Cheltenham: Edward Elgar.

Mežan, Anamarija. 2012. Delajmo z njimi, ne zanje! *Šolski razgledi*, 7 (30. marec).

Miklič, Bogdan. 2009. FOTO: Polde Jevšek: „Vrednote Romov so drugačne“. *Romske novice*, 17. november. Dostopno prek: <http://staro.romskenovice.si/blog/?p=7388> (12. februar 2012).

Mikuš Kos, Anica. 1999. Kako revščina prizadeva kakovost življenja, razvojne in izobraževalne možnosti otrok. V *Različnim otrokom enake možnosti*, ur. Anica Mikuš Kos, 87–99. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport. 2004. *Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/projekti/enake_moznosti/ (12. februar 2012).

--- 2008. *Reševanje romske problematike v Sloveniji s poudarkom na socialni inkluzivnosti Romov v šolski sistem (končno poročilo)*. Dostopno prek: http://www.mizks.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/razvojno_raziskovalne_studije_crp/izbrani_projekti_2006_2013/ (13. februar 2012).

--- 2010. *Mladina 2010 (končno poročilo o rezultatih raziskave)*. Dostopno prek: http://www.mfdps.si/Files/Knjiznica/Mladina_2010_Koncno_porocilo.pdf (12. februar 2012).

Nova, Smilja. 2009. Aktivnosti za boljši uspeh. V *Bršljinški ostržki; ob zaključku triletnega inovacijskega projekta Model učinkovitega učenja in poučevanja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca v Osnovni šoli Bršljin – zbornik prispevkov*, ur. Marija Doberdrug, 26. Ljubljana: prijatelj & prijatelj d.o.o.

Padovan, Darja. 2009. Aktivnosti šole za boljši obisk. V *Bršljinški ostržki; ob zaključku triletnega inovacijskega projekta Model učinkovitega učenja in poučevanja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca v Osnovni šoli Bršljin – zbornik prispevkov*, ur. Marija Doberdrug, 22–24. Ljubljana: prijatelj & prijatelj d.o.o.

Peček, Mojca, Ivan Čuk in Irena Lesar. 2006. Učitelji o Romih v slovenski osnovni šoli. *Socialna pedagogika* 10 (2): 137–168.

Petrovčič, Peter. 2011. Integrirano segregirani otroci. *Mladina* 13, 31. marec. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/53642/integrirano-segregirani-otroci/> (24. julij 2012).

Razvojno izobraževalni center Novo mesto. 2012. *Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje II*. Dostopno prek: <http://www.ric-nm.si/si/projekti/nacionalni/uspesno-vkljucivanje-romov/> (20. julij 2012).

Škof, Vladka. 1991. Vzgoja in izobraževanje romskih predšolskih in šolskih otrok v Sloveniji. V *Vzgoja in izobraževanje romskih otrok v predšolskem in osnovnošolskem obdobju*, ur. Irena Levičnik, 6–18. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Šolski razgledi. 2009. Pred nami je še dolga pot, 7 (3. april).

Tancer, Mladen. 1994. *Vzgoja in izobraževanje Romov na Slovenskem*. Maribor: Založba Obzorja.

Trbanc, Martina. 1996. Socialna izključenost: Koncept, obseg in značilnosti. V *Kakovost življenja v Sloveniji*, ur. Ivan Svetlik, 287–310. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Urad vlade Republike Slovenije za narodnosti. 2009. *Nacionalni program ukrepov za Rome vlade Republike Slovenije za obdobje 2010 – 2015*. Dostopno prek: http://www.arhiv.uvn.gov.si/fileadmin/uvn.gov.si/pageuploads/pdf_datoteke/Nacionalni_program_ukrepov_za_Rome_2011.pdf (28. januar 2012).

Uršič, Metka. 2009. Predstavitev dela v drugem in tretjem letu inovacijskega projekta. V *Bršljinski ostržki; ob zaključku triletnega inovacijskega projekta Model učinkovitega učenja in poučevanja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca v Osnovni šoli Bršljin – zbornik prispevkov*, ur. Marija Doberdrug, 15–16. Ljubljana: prijatelj & prijatelj d.o.o.

Zavratnik Zimic, Simona. 2000. Koncept »družbene izključenosti« v analizi marginalnih etničnih skupin, primer začasnih beguncev in avtohtonih Romov. *Teorija in praksa* 37 (5): 832–848.

PRILOGE

Priloga A: Podatki o številu Romov v Evropi

Država	Ocene števila Romov
Bolgarija	700.000 do 800.000
Češka	250.000 do 300.000
Francija	280.000 do 340.000
Grčija	160.000 do 200.000
Nemčija	110.000 do 130.000
Madžarska	550.000 do 600.000
Makedonija	220.000 do 260.000
Romunija	1.800.000 do 2.500.000
Rusija	220.000 do 400.000
Srbija in Črna gora	400.000 do 450.000
Slovaška	480.000 do 520.000
Španija	650.000 do 800.000
Turčija	300.000 do 500.000
Združeno kraljestvo	90.000 do 120.000

Vir: Kleibencetl (2004, 12–13).

Priloga B: Odstotek romskih učencev v Osnovni šoli Bršljin od leta 1972 do 2008

Šolsko leto	Odstotek romskih učencev
1972/73	2,2 %
1973/74	2,8 %
1984/85	3,7 %
1988/89	5,6 %
1992/93	8,4 %
1995/96	10,1 %
2001/02	12,4 %
2003/04	12,9 %
2004/05	13,5 %
2005/06	12,8 %
2006/07	13,9 %
2007/08	14,3 %
2008/09	17,1 %

Vir: Doberdrug (2009, 19).

Priloga C: Vprašalnik za romske učence in učenke

1.
  - Spol:
  - Starost:
  - Razred:
2. Ali si hodil/a v vrtec?
  - Če da: Kako si se v vrtcu počutil/a?
3. Kako se počutiš v šoli?
4. Kaj ti šola pomeni?
5. Kaj ti je všeč v šoli? Kaj ti ni všeč v šoli?
6. Ali s šolo hodiš gledat kakšne predstave, greš na izlete?
7. Kako se razumeš s sošolci in sošolkami in kako se v njihovi družbi počutiš?
8. Kako se razumeš z učitelji/cami?
9. Ali razumeš, ko učitelj/ica razlaga učno snov?
10. Ali se učitelj/ica obnaša do vseh učencev enako?
11. Ali v šoli kaj pogrešaš? Ali si želiš, da bi v šoli kaj bilo, pa tega ni?
12. Ali prejemaš kakšno pomoč romskega pomočnika? Kako, na kakšen način?
13. Kako se razumeš s svojimi starši?
14. Ali so tvoji starši hodili v šolo?
15. Kakšno mnenje imajo tvoji starši o izobraževanju?
16. Ti starši kdaj pomagajo pri domači nalogi ali pri učenju?
17. Ali si želiš kaj postati, ko boš končal/a šolo?

Priloga Č: Vprašalnik za učitelje/ice

1.
  - Spol:
  - Starost:
  - Trenutno delovno mesto:
  - Izobrazba:
2. Kako ocenjujete trenutno veljavne učne načrte, z ozirom na Rome? Se vam zdijo za romske učence ustrezni?
3. Kakšne so vsebine predmetov? Se vam zdijo ustrezne, prilagojene romskim učencem?
4. Kakšen je obisk pouka/udeležba romskih otrok? Ko manjkajo, zakaj se to največkrat zgodi (razlogi)?
5. Kakšna je povprečna učna uspešnost romskih učencev na OŠ Bršljin v primerjavi z ostalimi neromskimi učenci?

6. Kakšna je zainteresiranost romskih otrok za šolske obveznosti in za obiskovanje pouka? Kaj menite, da vpliva na njihov interes?
7. Ali mi lahko poveste kako na vaši šoli deluje romski pomočnik? Kakšno je vaše mnenje o tem?
8. Kako pa kaj ste vi seznanjeni z romsko kulturo, zgodovino in tradicijo? Ali o tem kaj poučite tudi neromske učence, ki imajo sošolce Rome?
9. Kako bi opisali vaš odnos do romskih učencev?
10. Ali po vašem mnenju romske učence zanima njihova prihodnost?
11. Kakšna je po vašem mnenju vpletenost romskih staršev v izobraževanje njihovih otrok?
12. Kakšen menite, da je odnos do izobraževanja staršev romskih otrok iz OŠ Bršljin?
13. Katere so po vašem mnenju glavne ovire za izobraževanje romskih otrok?
14. Kateri trije dejavniki šolske uspešnosti romskih otrok so po vašem mnenju najpomembnejši?
15. Vaše mnenje ali karkoli nujnega, relevantnega, kar bi želeli izpostaviti na temo socialne izključenosti romskih otrok na področju izobraževanja?

Priloga D: Vprašalnik za romsko pomočnico

1.
  - Spol:
  - Starost:
  - Trenutno delovno mesto:
  - Izobrazba:
2. Kako ocenjujete trenutno veljavne učne načrte, z ozirom na Rome? Se vam zdijo za romske učence ustrezni?
3. Kakšne so vsebine predmetov? Se vam zdijo ustrezne, prilagojene romskim učencem?
4. Ali imajo romski učenci po vašem mnenju kakšne težave pri razumevanju učnih vsebin?
5. Na kakšen način pomagata romskim učencem? Kako jih motivirate? Kako poteka vaše delo?
6. Ali so romski učenci vedno integrirani v običajne razrede?
7. Kaj menite o pomenu predšolske vzgoje za romske učence?
8. Opazite zainteresiranost romskih otrok za šolske obveznosti in za obiskovanje pouka? Kaj menite, da vpliva na njihov interes?
9. Kako ocenjujete vaš odnos in sodelovanje z ostalimi pedagoškimi delavci na šoli?
10. Kako bi ocenili vaš odnos z romskimi učenci?
11. Kakšen odnos opazite med romskimi in neromskimi učenci?
12. Kakšno vlogo imajo ali pa bi morali imeti starši romskih otrok? In kako to po vašem mnenju vpliva na otrokov učni uspeh?

13. Kakšen menite, da je odnos do izobraževanja staršev romskih otrok v občini Novo mesto?
14. Kakšne so po vašem mnenju ovire za izobraževanje romskih otrok?
15. Kateri trije dejavniki šolske uspešnosti romskih otrok so po vašem mnenju najpomembnejši?
16. Vaše mnenje ali karkoli nujnega, relevantnega, kar bi želeli izpostaviti na temo socialne izključenosti romskih otrok na področju izobraževanja?

Priloga E: Vprašalnik za strokovnjaka iz Centra za socialno delo Novo mesto

1.
  - Spol:
  - Starost:
  - Trenutno delovno mesto:
  - Izobrazba:
2. S čim se vi kot socialni delavec na svojem delovnem mestu največ ukvarjate?
3. Kakšno je vaše mnenje glede poznavanja romske zgodovine, tradicije, potreb in položaja Romov s strani laične publike?
4. Kakšno je po vašem mnenju stanje izobraževanja romskih otrok v občini Novo mesto?
5. Kakšne so po vašem mnenju in izkušnjah vrednote romskega prebivalstva?
6. Kako vidite odnos romski otroci-njihovi starši?
7. Ali menite, da so učitelji/ce v Novem mestu usposobljeni za delo z Romi?
8. Kakšen je vaš ukrep kot socialnega delavca za izostajanje od pouka romskih učencev?
9. Kakšen menite, da je odnos do izobraževanja staršev romskih otrok iz OŠ Bršljin?
10. Kako ocenjujete interes romskih otrok do izobraževanja (tistih, s katerimi ste v stiku ali na sploh)? Kaj menite, da vpliva na njihov interes?
11. Kakšen pomen pripisujete integraciji romskih otrok v predšolsko vzgojo?
12. Ali menite, da se romski učenci v šoli dobro počutijo? Menite, da jim šola nudi prijazno okolje?
13. Katere so po vašem mnenju glavne ovire za izobraževanje romskih otrok?
14. Kateri trije dejavniki šolske uspešnosti romskih otrok so po vašem mnenju najpomembnejši?
15. Vaše mnenje ali karkoli nujnega, relevantnega, kar bi želeli izpostaviti na temo socialne izključenosti romskih otrok na področju izobraževanja?